

II Xornadas sobre o papel da muller no sector pesqueiro e conserveiro

4 de Novembro de 2009

Mulleres
con nome propio

II XORNADAS DIVULGATIVAS SOBRE O PAPEL DA MULLER NO SECTOR PESQUEIRO E CONSERVEIRO

Edita:

FUNDACIÓN CLUSTER DE CONSERVACIÓN DE PRODUCTOS DEL MAR
www.fundacionconservamar.es

Diseño y Maquetación:

PUBLYCOM
Telf.: 886 135 094
Fax: 886 135 094
e-mail: publycom@publycom.com

Dep. Legal: VG-xxx/2009

O Obxectivo das Xornadas é salientar o papel estratéxico da muller no noso sector, resaltando a súa achega e recoñecendo o esforzo realizado tanto no pasado, presente e de cara ó futuro configurándose como alicerce fundamental da nosa sociedade e comunidade pesqueira e conserveira xa que participan en toda a cadea productiva, dende o subsector extractivo ata a comercialización final do produto. Este papel é fundamental en subsectores como a conserva, a transformación de peixe, a acuicultura, ou nas actividades auxiliares da pesca ou do marisqueo onde a súa actuación convértese nun factor esencial, acadando en Galicia unha entidade propia que non existe noutros países de Europa. Nembargantes, esta realidade está recollida dun xeito moi deficiente nas escasas estatísticas publicadas referidas ao sector pesqueiro, distorsionando o papel das mulleres. Persiste a idea de que a industria pesqueira é “cosa de homes” e aínda que en moitos sectores a contribución sexa infravalorada as mulleres desta industria están decididas a revertir esta invisibilidade.

Nós queremos ser unha plataforma para transmitir a mensaxe a sociedade para o que é fundamental reñoecer e reforzar o papel da muller na mar.

Nestas Xornadas pretendemos evidenciar a verdadeira importancia das mulleres no sector mar, dende unha **visión global**, abarcando o **punto de vista empresarial, laboral, sociolóxico, histórico e artístico**.

A cidade de Vigo acollería estas conferencias polo seu protagonismo indudabel na industrialización da comunidade autónoma “*A industria en Galicia chegou do mar*”, e a cidade olívica doulle o pulo necesario a través das fábricas de conservas, os estaleiros, os conxeladores, etc.

Falar de Vigo e da súa comarca e sinónimo das xentes do mar e das súas mulleres.

Nas primeiras Xornadas tratamos o papel da muller no sector conserveiro, dende o eido laboral e económico, a experiencia positiva foi un estímulo para nós, polo que este ano queremos ir máis alá do proxecto orixinal e afrontalo dun xeito máis amplo e ambicioso tanto nos obxectivos, como na temática, como aos beneficiarios desta proposta.

Para elo contamos co **apoio da Universidade de Vigo** para aunar esforzos neste proxecto de gran interese e importancia do que se beneficia toda a sociedade en xeral.

En Galicia é por todos coñecidos a relación histórica da muller co mar, cunha importancia soioeconómica decisiva. As mulleres foron sempre pescadoras, operarias das conservas, estibadoras, vendedoras de peixe, transformadoras da materia prima en alimento, armadoras, comercializadoras, maricadoras, redeiras, percebeiras, recolectoras de algas, bateeiras, empresarias do sector, directoras e xerentes de empresas medianas e grandes, accionistas de grandes compañías e transmitindo coñecemento. **E de todas elas que-remos falar e que falen neste encontro. Sen esquecer as manifestacións artísticas que estas actividades xeneran dándolle cabida o final de cada xornada**

MÓDULO I : MULLERES A PÉ DE MAR

- 09:00 h. Entrega de documentación.
- 09:30 h. Acto inaugural.
 - D. Juan Manuel Vieites Baptista de Sousa
(Secretario Xeral de ANFACO-CECOPESCA)
 - Dna. Rosa Quintana Carballo
(Conselleira do Mar)
 - Dna. Iolanda Veloso Ríos
(Concelleira de Xuventude, Igualdade e Normalización Lingüística do Concello de Vigo)
- 10:00 h. Ponencia: **A situación social e laboral, necesidades formativas e posibles axudas para a muller no sector da pesca/conserva/acuicultura**
Ponente: Dna. Mª José Cortés Jimenez
(Xefa de Servizo do Observatorio ocupacional da Dirección Xeral de Formación e Colocación da Consellería de Traballo e Benestar da Xunta de Galicia)
- 11:00 h. Ponencia: **O papel económico da muller na pesca.**
Ponente: Dna. María do Carme García Negro
(Catedrática de Ciencias Económicas e Empresariais da Universidade de Santiago de Compostela).
- 11:45 h. Pausa Café
- 12:15 h. Ponencia: **O caso Massó, unha empresa exemplar na conciliación familiar: a gardería, lactancia, escola, asistencia social**
Ponentes: D. Manuel Aldao Rocha
(Ex-Xefe de produción de Massó)
Dna. Ana María Soto Landeira
(Ex-Asistente social de Massó)
- 12:45 h. Mesa Redonda: **Experiencias: conserveiras, mariscadoras, redeiras, e percebeiras**
Coordinador: D. Luis Rei
(Director da revista Ardentía de Cambados)
Convidadas: Dna. Mª Teresa Filgueira Prol
(Traballadora do sector conserveiro da empresa Conservas Isabel de Galicia S.L.)
Dna. Mª José Cacabelos
(Mariscadora e Presidenta da asociación Guimatur de Cambados)
Dna. Josefa Abal
(Redeira e membro da asociación Guimatur)
Dna. Carmen Otero
(Percebeira de Bueu)
- 14:00 h. Degustación de Conservas

MÓDULO II: MULLERES CON NOME PROPIO

- 15:30 h. Ponencia: **O papel da muller na industria do mar dende un punto de vista histórico**

Ponente: Dña. Ofelia Rey Castelao

(Catedrática de Historia moderna da Universidade de Santiago de Compostela)

- 16:15 h. Ponencia: **A imaxe da muller no mar. Mitos, lendas e iconos.**

Ponente: Dña. Mª Victoria Carballo Calero

(Catedrática de Historia da Arte da Universidade de Vigo)

- 17:00 h. Visionado da curtometraxe: "O prezo da dote".

Director: D. Chus Domínguez. Ano 2003 (Duración: 20 min.) inspirada nun poema de Chus Pato que presenta a Galicia como un sentimento.

- 17:30 h. Mesa Redonda: **Experiencias. Introducción ó papel da muller nos postos directivos. Os roles laborais da muller e a conciliación familiar. Xerentes de empresas conserveiras**

Cordinadora: Dña. Encarna Álvarez García

(Vicepresidenta da CEP (Confederación de Empresarias de Pontevedra)

Convidadas: Dña. Guadalupe Murillo Solis

(Xerente da empresa Conserveira Alfonso García López - Pescamar)

Dña. Marta Calvo García Benavides

(Xerente da Conserveira Calvo)

Dña. Rosa Lafuente Lestón

(Xerente da empresa Conservera Gallega)

Dña. Nely Gonzalez Concheiro

(Xerente e Directora de Calidade da Conserveira Ramon Peña)

- 19:30 h. Clausura:

Dña. Marta Gonzalez Vázquez

(Secretaría Xeral de Igualdade)

Dña. M^a del Carmen Cabeza Pereiro

(Vicerreitora de Extensión Cultural e Estudantes da Universidade de Vigo)

Dña. Carmen Quinteiro Sandomingo

(Directora da Área de Igualdade da Universidade de Vigo)

PONENCIA 1

A SITUACIÓN SOCIAL E LABORAL, NECESIDADES FORMATIVAS E POSIBLES AXUDAS PARA A MULLER NOS SECTORES DA PESCA CONSERVA E ACUICULTURA

Ponente: Dña. Mª José Cortés Jimenez

(Xefa de Servizo do Observatorio ocupacional da Dirección Xeral de Formación e Colocación da Consellería de Traballo e Benestar da Xunta de Galicia)

Datos académicos

- Licenciada en Ciencias Biolóxicas. Especialidade de Zooloxía .1990.
- Certificado de Aptitude Pedagóxica. 1992

Experiencia profesional

- Na actualidade xefa de servizo de Observatorio Ocupacional da Dirección Xeral de Formación e Colocación , Consellería de Traballo, dende xullo de 2007.
- Xefe de servizo de Ensino e Titulacións Náutico-Pesqueiras de la Dirección Xeral de Innovación e Desenvolvemento Pesqueiro, Consellería de Pesca e Asuntos Marítimos, dende setembro de 2002 ata o xuño de 2007.
- Directora do Instituto Galego de Formación en Acuicultura, Consellería de Pesca e Asuntos Marítimos, e Centro Nacional de Formación Ocupacional incluído na Rede de Centros do Servizo Público de Emprego Estatal, cargo ocupado de xullo de 2000 a setembro de 2002.
- Funcionaria do corpo facultativo superior escala profesor numerario de instituto marítimo-pesqueiro da Consellería de Pesca Acuicultura dende decembro de 1995, e con destino definitivo no Instituto Galego de Formación en Acuicultura dende novembro de 1999.
- Profesora de Formación Ocupacional, Plan FIP, dende o ano 1990 ao ano 1994.

PONENCIA

Galicia é unha comunidade autónoma identificada tanto dende fora coma pola propia poboación galega co mar, cos productos do mar, coa pesca, co marisqueo, coa xente mariñeira..., esta circunstancia pode dar unha idea da trascendencia social que pode ter o sector que en proporción supón o 2,18% do total da poboación ocupada en Galicia (dato a 31 de decembro do 2008: dun total de 1.040.899 traballadores afiliados á Seguridade Social, 22.696 traballadores pertencen a este sector) ...Logo ¿qué hai detrás desta relativamente pequena cantidade de traballadores?, ¿qué fai posible que en base a este colectivo tecérase un complexo entramado de actividades económicas que creou e crea riqueza?. Debemos supor que tralo dato numérico hai moito mais.

Por eso, creo que, xornadas coma estas son fundamentais para entender, para coñecer mais a fondo “quen e que” fan do sector marítimo-pesqueiro un dos mais relevantes da nosa comunidade autónoma.

Sen dúbida existe un fundamento social no que estamos a intervir todas as galegas e galegos, estamos os traballadores e estamos as mulleres traballadoras e por suposto en primeira liña están toda a xente do sector pesqueiro.

Polo tanto en primeiro lugar, creo que pode ser de interese dar de xeito moi xenérico unhas pinceladas do contexto social e do papel da muller en Galicia para logo concretar a situación no ámbito laboral, xa que os aspectos e ámbito sectoriais serán tratados polas e polos profesionais expertos na materia que participan nestas xornadas.

Un recente traballo de investigación “*Familia coidados e traballos non remunerados. O uso do tempo nos fogares galegos*”, froito da colaboración entre a Consellería de Traballo e Benestar coa Universidade de Santiago de Compostela, reflicta a evolución de Galicia nas últimas décadas no ámbito social, os cambios estruturais que houbo e como avanzamos cara a modernización e a converxencia territorial dentro da Unión europea.

A modernización social e económica que estamos a vivir é inseparable dos cambios que se produciron e dos que se están a producir no ámbito familiar e nas relacións de xénero e por suposto inseparable da incorporación da muller ao mercado de traballo.

Coñecer as características socioeconómicas dos fogares galegos permítenos coñecer mais a fondo a realidade da sociedade galega: o envellecemento da nosa sociedade, a permanencia dos fillos no fogar familiar, cada vez ata unha idade mais avanzada, as actividades de coidados a menores e/ou maiores que son nas que mais tempo se emprega

ou dentro dos traballadores remunerados a maior porcentaxe de mulleres que seguen a levar o peso do traballo doméstico.

No reparto das actividades domésticas entre homes e mulleres segue a prevalecer os estereotipos de xénero. Se ben é certo que tanto homes coma mulleres en Galicia dedican mais tempo ás tarefas domésticas que noutras CCAA, tamén é certo que na nosa comunidade autónoma atopámonos có dobre de mulleres que homes que empregan tempo non remunerado no fogar que, por termo medio, empregan o dobre de tempo que os homes nestes traballos na casa. As mulleres realizan o 74% do traballo productivo dos fogares.

Por último non cabe mais que destacar que os datos revelan que a condición de muller traballadora aínda non libera ás mulleres destas cargas e son as que seguen a soste-lo meirande peso do traballo nos fogares.

A modernización social e económica que estamos a vivir tamén é inseparable da evolución do sistema educativo xa que este último é reflexo da primeira, ao mesmo tempo que constitúe unha poderosa ferramenta capaz de producir importantes cambios nunha sociedade. En base a isto é doado deducir que a influencia entre mercado de traballo e formación é mutua, entrando así no xogo da oferta e da demanda de traballadores cada vez mais cualificados.

É significativo resaltar que, si ben na educación obrigatoria non hai diferencias entre a escolarización feminina e masculina, a partires do bacharelato no que se dá a opción de continuar estudos de formación profesional ou seguir con estudos universitarios, a proporción de mulleres resulta ser maior nos estudos universitarios. Así mesmo, tradicionalmente, víñase observando unha maior tendencia masculina a derivar a estudos de formación profesional, ligado isto a unha mais pronta incorporación do home ao mercado laboral.

Ademais esta circunstancia a poderíamos relacionar cunha posible percepción que ten a muller da necesidade de estar mellor preparada para poder ser competitiva nun mercado laboral que aínda mostra unha clara masculinización en gran parte das profesións.

Sen embargo a partires do ano 2005 a situación parece estar cambiando lixeiramente, detectándose un aumento das alumnas na *Formación Profesional Específica* (formación profesional regrada) e unha lixeira baixa no número de alumnos acadando en ternos medios unha proporción de 40% de alumnas fronte ao 60% de alumnos.

Pero para coñecer mellor a situación formativa temos que fixarnos na distribución por sexos nas distintas familias profesionais e dentro destas nas áreas profesionais, a este nivel

pódese ver claramente como existen diferencias significativas no reparto de xénero nas distintas familias profesionais .

Existen familias profesionais que case alcanzan unha porcentaxe feminina do 100% como pode ser "*Imaxe persoal*", "*Sanidade*" ou "*Comercio e Marketing*", na contra temos outras familias profesionais tradicionalmente masculinas como pode ser "*Mantenemento de vehículos de autopropulsión*", "*Electricidade e electrónica*" ou "*Fabricación mecánica*".

E xa concretando na familia profesional Marítimo Pesqueira atopámonos case que cos extremos , pois na área náutica-pesqueira hai claramente unha maioría de alumnado masculino mentres que nas areas de acuicultura a participación feminina ten un forte peso.

As estatísticas da *Formación Profesional para o Emprego* recollidas pola Dirección Xeral de Formación e Colocación no ano 2008 amosan indicios de que persisten condicionantes de xénero á hora de optar pola familia profesional, sen embargo débese ter en conta que o acceso a esta formación é ben distinta á formación profesional regrada, os alumnos acceden a través dos rexistros das oficinas de emprego , é dicir os destinatarios desta formación profesional son os demandantes de emprego. Tendo en conta este feito os datos tamén nos poden revelar indicios sobre os rexistros de demandantes: así vemos que no ano 2008 houbo un total de 17.996 alumnas fronte a 13.502 alumnos.

No reparto segundo xénero da participación do alumnado nas distintas familias profesionais cabe destacar, coma exemplos, "*Sanidade*" na que dun total de 1.301 alumnos só 92 foron homes, "*Administración e xestión*", no que o número de alumnas triplican o de alumnos (1.189 homes, 3.434 mulleres) ou "*Informática e comunicacións*", no que as alumnas case que duplican en número aos alumnos (1.350 homes e 2.307 mulleres). Pola contra familias profesionais como "*Fabricación mecánica*" (1.078 homes e 139 mulleres), "*Instalación e mantemento*" (295 alumnos fronte a 30 alumnas) ou "*Transporte e mantemento de vehículos*" (3.132 homes e 1.325 mulleres), indícanos que segue a existir reparto por sexo nesta formación pero, tamén, pódese ver certos indicios de que xa se está a avanzar cara a unha maior incorporación da muller en certos nichos laborais tradicionalmente masculinos.

A nivel de estudos universitarios pódese apreciar unha maior presenza feminina (no ano 2000, ao redor do 12% da poboación de entre 18 e 35 anos de idade) que masculina (ao redor do 10,75% da poboación de entre 18 e 35 anos de idade) sendo que nesta última década apreciouse un descenso do alumnado universitario en xeral (os últimos datos dannos porcentaxes de 10,51% e 7,90% para alumnas e alumnos respectivamente).

No que respeta a distribución por sexos séguese a percibir unha segregación de xénero xa que a presenza feminina destaca en carreiras de *Humanidades*, de *Ciencias experie-*

mentais, Ciencias da Saúde ou Ciencias Sociais, mentres que as opcións dos alumnos diríxense máis a carreiras técnicas...

¿Estamos ante un reflexo da sociedade que sustenta o noso sistema educativo? ¿Ainda persisten estereotipos que condicionan a vocación profesional da nosa xuventude? .Creo que é evidente que si, os datos falan por si solos.

Todas estas cuestións deben ser tidas en conta á hora de planificar e priorizar accións formativas de cara a integración en igualdade da muller ao mundo productivo.

Toda vez que temos formadas ás nosas profesionais... ¿Cómo se integran no mercado de traballo?; ¿Cómo evolucionan as profesións no noso actual mercado de traballo? ¿Cáles son os colectivos máis sensibles aos cambios que se producen e produciran no mercado laboral? ¿Qué se pode facer para mellorar a formación das e dos traballadores galegos?. Son a estas preguntas ás que, cada un dentro das súas competencias e funcións, debemos tentar dar resposta .

O Observatorio Ocupacional é un servizo creado como unha unidade técnica dentro do Instituto Galego das Cualificacións fai dez anos. Na actualidade este instituto, con rango de subdirección xeral, depende da Dirección Xeral de Formación e Colocación da Consellería de Traballo e Benestar e forma parte do Servizo Público de Emprego de Galicia.

É función do instituto , a través do servizo do Observatorio Ocupacional, facer un seguimento do comportamento das profesións no mercado laboral de Galicia , na actualidade a meirande parte da información que pode xerar este observatorio está dispoñible na sección de *Aplicacións do Mercado laboral*, á que se pode acceder a través da páxina web oficial da Consellería de Traballo e Benestar.

A información que ofrecemos está baseada sempre en datos de organismos oficiais , e en concreto traballamos cos datos dos Servizos Públicos de Emprego(SPE) e da Tesourería xeral da Seguridade Social (TGSS). Estas fontes documentais fan posible contar cos rexistros de demandantes de emprego e de contratacións , no caso dos datos rexistrados polo SPE, e de afiliación no caso dos datos rexistrados pola TGSS. Isto permítenos ter unha visión cuantitativa da dinámica e da evolución do mercado laboral en Galicia. Pero somos conscientes de que este é só un paso para coñecer a nosa situación laboral, xa que sen unha análise máis profunda e cualitativa non se pode chegar ao nivel de coñecemento que se precisa á hora de establecer liñas de actuacións das políticas activas de emprego.

¿Cal é a situación do noso mercado de traballo segundo as cifras e estatísticas laborais manexadas polo Observatorio Ocupacional ?

Os últimos datos da EPA reflexan unha taxa de ocupación total de 48,08 para a nosa comunidade autónoma e dentro desta temos unha taxa de ocupación do 54,6 para traballadores e un 42,13 para as traballadoras. No caso da taxa do paro atopámonos cunha taxa total do 12,93, sendo de 12,27 para homes e de 13,7 para as mulleres.

Centrándonos xa na situación laboral das mulleres en Galicia podemos observar que as mulleres traballadoras representan, en termos medios, ao redor do 43 % do total de afiliación á Seguridade Social. Neste senso podemos destacar que o número de afiliacións de traballadoras é mais baixo en cidades cun importante peso dos sectores amplamente masculinizados (pesca, metal, naval, construción) tales coma Vigo, Vilagarcía ou Ferrol.

No que respecta ao paro rexistrado, as mulleres presentan unhas cifras maiores que os homes, acadando case que o 64 % dos parados totais, e destas o 70% correspóndese con mulleres entre os 30 e 40 anos. Respecto a distribución xeográfica cabe dicir que novamente cidades tales coma Vigo, Ferrol ou Vilagarcía xunto con Ourense superan a media galega, mentres que Lugo e A Coruña esta lixeramente por debaixo da media.

É importante destacar tamén que o 74% das mulleres en situación de paro carecen de formación de tipo profesional e que case o 49% das mulleres en situación de paro levan inscritas nas oficinas de emprego mais de doce meses como demandantes de emprego.

Ademais, mais alo destas cifras, gustaríame destacar outras cuestións coma a situación de temporalidade na contratación das mulleres que é un claro elemento de desigualdade, as decisións sobre conciliación e reparto de tarefas no fogar que están a ser un freo para a incorporación plena da muller ao mercado laboral ou a importante brecha salarial que segue a existir.

A persistencia da subrepresentación (menos do 40% da contratación) en moitos dos sectores productivos galegos é unha cuestión preocupante xa que aínda é moi grande para certas profesións: así os datos de contratación no primeiro trimestre de 2009 revelan nas profesións do sector *Pesca e Acuicultura* que dun total de 4.894 contratos celebrados só 247 eran mulleres, o que representa un 5,05% dos contratos nestes seis meses, só atopámonos cun dato mais baixo (4,77%) que se coresponden con contratos de *Enxenería civil*, se ben é certo que hai moitas mais profesións de baixa representatividade como poden ser *Construción de edificios* (5,65%), *Metalurxia* (8,10%), etc...

Neste contexto socioeconómico a Consellería de Traballo e Benestar presenta, a través de convocatorias anuais, unha liña de axudas como instrumento para acadar a igualdade plena no traballo de homes e mulleres, asegurar a saúde laboral, promocionar o auto-emprego e asegurar unha formación para o emprego de calidade, así como acadar a

conciliación entre traballo e familia. En concreto existen axudas para a contratación indefinida das mulleres, axudas para a implantación dun plan de igualdade nas empresas. Tamén existen axudas para a contratación de parados de longa duración, dos que as mulleres son as principais beneficiadas xa que son o colectivo máis numeroso nesta situación.

Como conclusión pódese dicir que hai moito camiño por percorrer ata chegar a unha situación de plena igualdade laboral entre homes e mulleres pero non cabe dúbida de que xa se está a avanzar neste campo e que é responsabilidade da administración e de todos os axentes sociais o poder conseguir esta igualdade. Aínda que finalmente, como xa se está demostrando, son e serán todas as mulleres as principais artífices que fan posible que a nosa sociedade camiñe cara a este obxectivo.

1. Introducción

Na Conferencia Mundial da Muller en México, en 1975, que inauguraba a Década da Muller da ONU resaltábase cómo era imprescindible contar coas mulleres nos proxectos motores do desenvolvemento económico. En realidade, na conferencia difundíronse datos sobre a posición e rol da muller¹.

Desde ese momento comezou un movemento mundial de promoción dos proxectos para a muller no seo de programas de grande envergadura. As organizacións internacionais de certo rango lanzaron multitude de propostas e deseñaron programas de todo tipo abrangendo partes específicas nos seus programas para integrar e utilizar a forza feminina na obtención de crecemento económico. Non obstante é preciso sinalar cómo, case sempre, as actividades desenvolvidas a favor da muller, situábanse na esfera da reprodución (alimentación, hixiene, costura, tecidos...). Sabemos cómo, a maior parte das veces, estes proxectos non lograron os obxectivos desexados xa que foron, na práctica, considerados como accesorios e/ou prescindíbeis e non se correspondían precisamente coas necesidades reais da muller. De aí o relativo fracaso da posta en práctica da maior parte daquela numerosísima lista de propostas que ao longo de dúas décadas se foron sucedendo. A separación material entre as opcións políticas proclamadas e a posta en práctica foi grande. Entre as causas podemos citar a falta de información adecuada, a consideración do cabeza de familia masculino como representante e interlocutor das ansias, desexos, problemas e capacidades das mulleres, a existencia e pervivencia como unha enorme forza pasiva dun enfoque androcentrado nos estudos específicos que analistas de influencia mundial imprimiron e imprimen aos enfoques e análises da participación das mulleres na produción, PIB ou calquera outra medida e, en fin, os aspectos menores –pero cuantiosos e por iso moi importantes– da invisibilidade que á mirada occidental (homologada baixo a historia do crecemento industrial) presentan as mulleres dos países menos desenvolvidos ou desenvolvidos doutra maneira.

¹ “Muller” era o termo utilizado oficialmente naquelas datas.

2. A invisibilidade

A ausencia de información adecuada é unha causa importante da invisibilidade do traballo das mulleres. Existen poucas fontes oficiais con series temporais longas e con datos suficientes para reflectir a participación da forza laboral feminina no produto dun ano. Esta falta pode ser debida a dous motivos: primeiro, está mal definido (non adecuadamente definido) o produto e, segundo, non se considera formando parte do produto o traballo da muller que non chega ao mercado (aprovisionamento de bens para labores de reprodución no ámbito doméstico, educación, creación de alimentos, traballo de coidado e sanitario, etc).

A pesares do grande avance que supuxo o paso das dúas últimas décadas do s.XX aínda hoxe é imposible achegarse mediante datos oficiais a unha boa representación estatística da presenza feminina na forza laboral e, polo tanto, no produto. E isto sucede nos distintos niveis espaciais en que se manifeste o noso interese. Mesmo se poderían cometer erros de vulto se compararmos esas estatísticas entre rexións económicas distintas xa que, con toda seguridade, a definición de partida de produto e actividade económica non coinciden, co cal estaremos contribuíndo a aumentar un dos aspectos da invisibilidade da que falabamos máis arriba.

3. Os problemas da contabilización

Non obstante, é cada vez máis inexplicable que despois dos cambios producidos na sociedade, nas lexislacións, na práctica política e na idea colectiva do concepto en termos de relacións políticas, siga estando ausente das estatísticas oficiais ao uso unha parte significativa da forza laboral feminina. É aínda máis inexplicable cando desde a teórica feminista se teñan dado solucións nas propostas teóricas e no correlato práctico para corrixir e levar á luz as carencias estatísticas². Deberíamos citar como máis representativa a achega de Waring porque examina na súa raíz o problema e aporta solucións acaídas ao mesmo. A súa análise cumprida do sistema de contas das Nacións Unidas elimina as excusas de difícil contabilización, de imputación e/ou recoñecemento da actividade económica de calquera país do mundo³. Só a teimosía acientífica explica que a fins da década de 80 puideran ser recollidos nos sistemas de Contabilidade Nacional dos setenta países en vías de desenvolvemento que seguen as orientacións do Sistema de Contas da ONU, as actividades da pesca non retribuídas (e/ou de difícil cuantificación) como representativas das actividades de traballo feminino e que ao non pasar polo mercado quedan ocultas na Contabilidade Nacional. Deses setenta países, só 17 non aparecen no listado e

² Waring, M. (1994): *Si las mujeres contaran. Una nueva economía feminista*, Madrid, Vindicación Feminista.

³ Ibid. 116 e ss

son tanto os que non teñen pesca como aqueloutros (tipo Arxentina) onde non son tripulantes. As restantes actividades produtivas (en termos materiais) creadoras do produto pescado/alimento non figuraron como actividades da participación feminina.

De todos os xeitos, semella que estamos a tratar de países que se corresponden con realidades económicas moi distintas da nosa. Ben por razóns de desenvolvemento económico, ben por razóns de importancia económica en termos de mercado da actividade pesqueira. Sen embargo, non é así de fácil nin así de directo.

Resulta case unha pescuda policial atopar unha cifra que procedente da estatística oficial nos achegue ao número de activas galegas en pesca (ocupadas e paradas) pero denantes de chegar a esa cifra permítasenos unha pequena digresión.

No mesmo ano 1975 en que sinalabamos comezaba a década da Muller, publicouse por primeira vez en Galiza un traballo⁴ que poñía de manifesto a enorme distancia (100.000 ocupadas exactamente) entre o número de activas na agricultura segundo fosen contabilizadas no Censo Xeral de Poboación (1970) ou no Censo Agrario de 1971. Por primeira vez as mulleres labregas galegas aparecían nese censo específico reflectidas como o que realmente eran: ocupadas na agricultura. Alí poríase de relevo como o só feito de que non fose o home da casa o encargado de preencher o cuestionario censal e estivese na mao dun axente censal mudaba o reflexo estatístico dunha realidade que era a mesma o ano 70 que o 71.

Este fenómeno que parece tan afastado –e tan doadamente salvábel- volta a aparecer cando facemos as primeiras incursións na única fonte que os economistas temos para comezar a tratar unha realidade económica: as estatísticas de emprego (ocupación, des-emprego e paro) e as estatísticas de produción. O desaparecido (1986) Anuario de Pesca Marítima nin contemplaba a posibilidade da existencia de mulleres con emprego en pesca. Por dúas razóns: non existían mulleres tripulantes e a definición da pesca era minimalista (captura a bordo dunha embarcación de peixes, moluscos, crustáceos...).

Esta desaparición dunha fonte estatística que aunaba a parte de produción pesqueira extractiva española non vén substituída por ningún Anuario específico para este sector e hoxe, salvo as fontes censais (Censo Xeral de Poboación Instituto Nacional de Estatística e Padrón Municipal de Habitantes) non se publica con periodicidade anual ningunha estatística que recolla a actividade en pesca diferenciando ocupados/as e parados/as.

⁴ García Negro, M.C.: *Notas encol da poboación activa feminina na agricultura galega*, nº extraordinario de *La Voz de Galicia* en conmemoración do Ano Internacional da Muller, 31 de decembro de 1975

Táboa 1. Cuantificación dos empregos na pesca galega

	Emprego total
Consellería de Pesca e Asuntos Marítimos	119.874
TIO Pesca 99	53.426
Comisión Europea (2002)	16.212

Táboa 2. Cuantificación dos empregos na pesca extractiva, marisqueo e acuicultura en Galicia

	Emprego total	% Emprego feminino
Consellería de Pesca e Asuntos Marítimos (2004)	64.222	Nd
TIO Pesca 99	41.439	22,43
Instituto Social da Mariña (2001)	38.011	Nd
INE (2001)	35.211	23,07
IGE (2001)	29.651	Nd
Comisión Europea (2002)	11.993	32,29

Nota. Nd: non dispoñible.

4. A importancia da contabilización

Poderíamos preguntármonos o porqué de tan longa introdución cando o realmente importante é tratar do papel económico das mulleres en pesca dado que xa sabemos que existen. Pero permítaseme só citar como extremadamente inxenua esta constatación, pois é ben sabido que na sociedade actual os/as “sen papeis”⁵ non teñen cabida na consideración de traballadoras legais con deberes e dereitos de cidadáns. Queremos dicir que o primeiro elo da cadea da existencia legal dunha traballadora é ter nome de tal e un lugar recoñecido e recoñecíbel nos rexistros ao uso. Non se trata polo tanto, dunha discusión académica senón da máis elemental pescuda de aquilo que, existindo na realidade material, é recollido na realidade legal. Só desta maneira estaremos comezando a tratar da identificación de actividade, do seu estatuto, da posibilidade do seu convenio... Só por esta razón de non recoñecemento explicamos feitos relativamente próximos no tempo como a asombrosa negativa por parte do ISM (Instituto Social da Mariña) a afiliar a mariscadoras facendo depender ese dereito (eu diría que obriga) do estatuto familiar (respecto da situación do marido). Ou aqueloutro non menos pintoresco, pero aínda máis grave, de que na CNAE (Clasificación Nacional de Actividades Económicas) non aparece recollida a actividade de mariscadora. Debo dicir, como economista, que se non está

⁵“Os/as sen papeis” seres humanos vivos activos inmigrantes nun Estado de acollida en situación irregular desde a perspectiva da súa residencia/nacionalidade legal. O seu estatuto de cidadáns é tamén de *invisibilidade*.

na CNAE non debo busca-la porque non teño onde incluíla. Tanto máis estraño canto que os distintos oficios legais e paralegais relacionados co alterne, coa adiviñación do futuro ou coa maquiillaxe de defuntiños ou peiteadora de cans, si constan.

Xa que logo, podemos volver empezar. O problema do recoñecemento da forza laboral feminina galega na pesca non reside na má identificación de actividades que sendo de natureza económica non son obxecto de tráfico mercantil. É dicir, o problema no noso país non é de sacar á luz mulleres que son axudas familiares, colaboradoras, traballadoras ocasionais, substitutas dos homes. No noso país, na Galiza, a forza laboral feminina na pesca existe hoxe con carta de natureza de seu, con arraigo histórico e cun papel económico fundamental para a obtención do produto pesqueiro.

5. Papel das mulleres na pesca galega

Galiza é a rexión pesqueira máis importante da Unión Europea. Reúne no seu pequeno territorio (29.000 Km²) un relevo costeiro inigualábel, exclusivo polo seu trazado e polas súas condicións ecosistémicas e reúne tamén unha tradición histórico-cultural de relación co mar, nomeadamente, nas actividades pesqueiras, que non ten parangón con ningunha rexión europea. Galiza non vive de costas ao mar senón co mar no interior das casas.

Gráfico 1. Empregos no sector pesqueiro nalgúns países da UE.

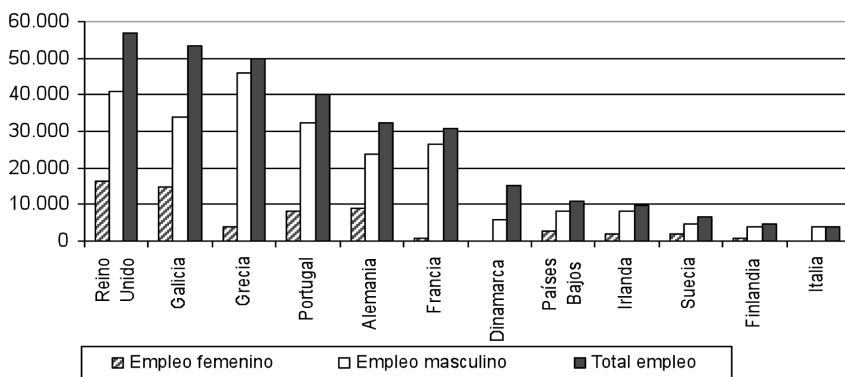
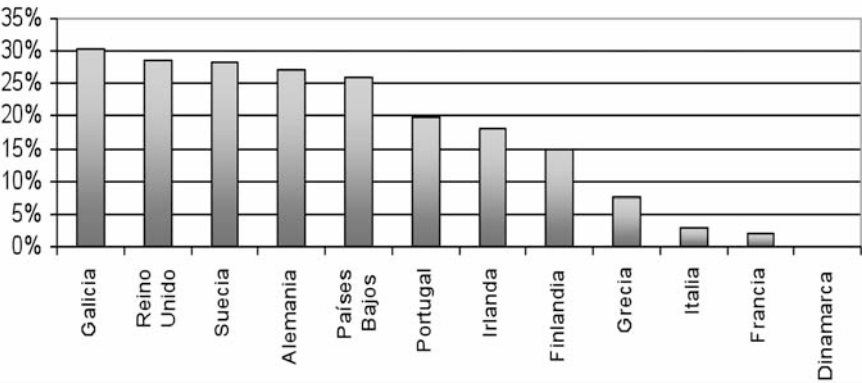

Gráfico 2. Importancia do emprego feminino no sector pesqueiro

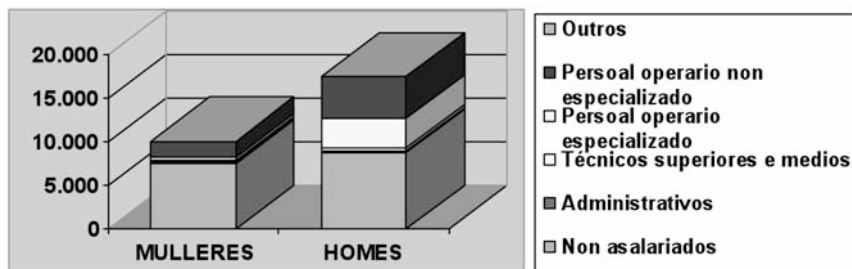

Fonte: Eaboración propia a partir de Comisión Europea (2002) e García Negro (2003)

Táboa 3. Empregos en acuicultura segundo sexo e tipo de emprego. España 2007

Emprego	MULLERES	HOMES	TOTAL
Non asalariados	7.513	8.796	16.309
Administrativos	166	113	278
Técnicos superiores e medios	168	387	555
Persoal operario especializado	313	3.379	3.692
Persoal operario non especializado	1.904	4.850	6.754
Outros	5	50	55
TOTAL	10.069	17.574	27.643

Fonte: Subdirección General de Estadística do MARM

Gráfico 3. Empregos por sexo e tipo de emprego

Fonte: elaboración propia

Táboa 4. Empregos segundo sexo, xornada e tipo

Xornada	Emprego	MULLERES	HOMES	TOTAL
completa	Non asalariados	7.092	8.383	15.476
	Administrativos	160	107	266
	Técnicos superiores e medios	159	377	536
	Persoal operario especializado	305	3.287	3.592
	Persoal operario non especializado	1.749	4.727	6.476
	Outros	1	45	46
completa	Non asalariados	421	413	833
	Administrativos	6	6	12
	Técnicos superiores e medios	9	10	19
	Persoal operario especializado	8	92	100
	Persoal operario non especializado	154	124	278
	Outros	4	5	9
TOTAL		10.069	17.574	27.643

Fonte: Subdirección General de Estadística do MARM

Táboa 5. Empregos segundo sexo, tipo de acuicultura e tipo de establecemento. España 2007

Tipo de acuicultura	Tipo de establecemento	MULLERES	HOMES	TOTAL
Acuicultura mariña	En terra firme	327	788	1.115
	En enclaves naturais	27	277	304
	De cultivo horizontal	6.412	3.448	9.860
	De cultivo vertical	2.939	11.069	14.008
	De cultivo en gaiolas	149	1.034	1.183
	Total mariña	9.854	16.616	26.469
Acuicultura continental	En terra firme	206	796	1.002
	En enclaves naturais	9	157	167
	De cultivo horizontal			
	De cultivo vertical			
	De cultivo en gaiolas		5	5
	Total continental	215	958	1.174
total	En terra firme	533	1.584	2.117
	En enclaves naturais	36	434	471
	De cultivo horizontal	6.412	3.448	9.860
	De cultivo vertical	2.939	11.069	14.008
	De cultivo en gaiolas	149	1.039	1.188
TOTAL		10.069	17.574	27.643

Fonte: Subdirección General de Estadística do MARM

Táboa 6. Empregos en Acuicultura 2007 por grupos e comunidade autónoma

Comunidad Autónoma	ASALARIADOS	NON ASALARIADOS	TOTAL
Galicia	7.881	15.831	23.712
P.de Asturias	85		85
Cantabria	84	72	156
País Vasco	45		45
Navarra 1	13		13
La Rioja	37		37
Aragón	77	1	78
Cataluña	765	240	1.005
Baleares	76	52	128
Castilla y León	161	5	166
Madrid	4		4
Castilla-La Mancha	82	1	83
C.Valenciana	447	1	449
R.de Murcia	318		318
Extremadura	132	68	200
Andalucía	804	30	834
Ceuta y Melilla	8		8
Canarias	315	8	323
ESPAÑA	11.334	16.309	27.643

Fonte: Subdirección General de Estadística do MARM

Desta relación histórica creadora de todo tipo de enlaces de natureza económica, as mulleres da costa foron protagonistas: pescando, cultivando, transformando, vendendo e transmitindo saberes (coñecemento) para repetir xeración tras xeración esa relación íntima entre habitantes e mar. Aquí, as mulleres foron desde sempre pescadoras a bordo, traballadoras na industria conserveira, transportistas-estibadoras de pescado, vendedoras de pescado, transformadoras de materia prima pescado en alimento nas súas diversas presentacións, comercializadoras, armadoras, mariscadoras, redeiras, percebeiras, recolectoras de algas, bateeiras, empresarias da comercialización, directoras e xerentes de empresas medianas e grandes e accionistas de grandes compañías. Mesmo nos últimos vinte anos toman terreo nas titulacións náutico-pesqueiras de nivel medio e superior.

Porqué, logo, esta realidade non aparece nas estatísticas ou aparece moi minguada? Así, por exemplo, no Censo de poboación e vivenda 2001 no seus datos provisorios recóllense datos que cifran o número de ocupadas na pesca en 7.269 dun total de 400.242 ocupadas galegas nese ano e segundo o censo, e seguimos preguntando: a qué corresponde esta cifra?, ás mariscadoras?, non porque ese ano o número de permex activos era supe-

rior. É dicir, os rexistros da Administración Autonómica cifraban en 8.000 aproximadamente o número de mariscadoras, máis do 90% mulleres. Corresponden ás que son pescadoras en barco?, Inclúirá as redeiras?, Contará as bateeiras?.

O que si sabemos con certeza é que os aproximadamente 9.000 empregos⁶ ocupados por mulleres na industria conserveira non se contabilizarían aí. Nin os correspondentes ás actividades do sector servizos directamente relacionados coa pesca. Nin ningún dos empregos directos que existen só porque Galiza é un país pesqueiro: depuración de moluscos, cetáceas, pequeno transformado, importación/exportación, frigoríficos, transporte, distribución maiorista e minorista, tenda ao detalle...

6. A participación das mulleres nos procesos produtivos pesqueiros. Desde a análise input-output

Revisadas as dificultades e deficiencias existentes nas fontes estatísticas analizadas, e co fin de ter unha visión máis detallada do emprego feminino no sector, utilizaremos as *Táboas Input-Output da pesca-conserva galegas 1999* (TIOPesca-99) (García Negro, 2003) para estimar o emprego en distintos subsectores pesqueiros. As enquisas realizadas para a elaboración deste traballo permiten distinguir o emprego feminino e masculino.

Partindo da definición conceptual considerada en García Negro (2003), o sector pesqueiro está composto polas diferentes ramas da pesca extractiva (baixura, litoral, altura e grande altura), miticultura, acuicultura mariña, marisqueo, conserva e novos transformados de produtos da pesca. Resulta, polo tanto, conveniente especificar a orixe e o tratamento da información empregada, así como detallar o ámbito do noso traballo. A continuación descríbense brevemente as ramas da actividade pesqueira consideradas:

1. Pesca extractiva:
 - 1.1. A pesca de baixura está constituída por empresas que realizan unha pesca artesanal do día, na que predominan artes coma o marisqueo a flote e a utilización de nasas.
 - 1.2. Litoral, inclúe as empresas que realizan capturas de peixe para vendelo en fresco, compostas por unidades de captura fóra das rías.
 - 1.3. Altura corresponde cunha pesca de tipo industrial que faena no Gran Sol e no Banco Canario-sahariano.

⁶ É a estimación que fai ANFACO (Asociación Nacional de Fabricantes de Conservas de Pescados y Marisco). Recollen o emprego total eludindo a falsa discusión entre persoal fixo e fixo discontinuo.

- 1.4. Grande altura está constituída por aquelas empresas que se dedican á pesca industrial con barcos con arqueo medio de máis de 500 TRB (Toneladas de Rexistro Bruto).
2. Acuicultura mariña:
 - 2.2. Miticultura, que se refire ao cultivo de mexillón.
 - 2.3. Outras actividades acuícolas mariñas.
3. Marisqueo.
4. Conserva e novos transformados de peixe destinados ao mercado de alimentación humana.

6.1 Pesca-conserva

Táboa 7. Emprego no sector pesqueiro galego, TIOPesca 99.

	Mulleres	Homes	Total	% Mulleres s/total
Pesca Extractiva (I)	325	25.367	25.692	1,26
Marisqueo (II)	6.988	1.298	8.286	84,33
Miticultura	1.894	5.241	7.135	
Piscicultura mariña	52	143	195	
Acuicultura (III)	1.946	5.384	7.330	26,55
Total Pesca (I+II+III)	9.259	32.049	41.308	22,42
Conserva	3.886	1.271	5.157	
Outros transformados	1.607	526	2.133	
Total conserva e Transformados	5.493	1.797	7.290	75,34
TOTAL	14.752	33.846	48.598	30,35

Fonte: García-Negro (2003)

Táboa 8. Conserva e novos transformados

	Persoas Ocupadas 2007
Elaboración e conservación de pescados e produtos a base de pescado*	22.798
Emprego total conserva en Galiza**	15.958
Emprego mulleres conserva en Galiza***	12.023

Datos do INE . Encuesta Industrial de Empresas(CNAE 152)

** e *** datos propios obtidos a partir de datos do INE

Unha das formas posibles para tratar este escenario é a xerarquización dos sectores en función da presenza das mulleres (Ilustración 1).

Ilustración 1. Clasificación dos distintos subsectores da pesca galega en función da porcentaxe de emprego feminino. 1999.

% de emprego feminino						
-						+
Gran altura	Altura	Litoral	Baixura	Miticultura	Conserva	Marisqueo a pé

Fonte: Elaboración propia a partir de enquisas para a elaboración das TIOPesca-99, García Negro (2003)

En función da porcentaxe de emprego feminino podemos establecer tres grupos de subsectores: aqueles cun nivel de participación das mulleres *baixo*, integrado por Grande altura, Altura, Litoral e Baixura, que en ningún caso supera o 10% de emprego feminino; nivel de participación *medio*, integrado pola miticultura, onde a participación das mulleres supera a cuarta parte do emprego total; e, finalmente, os subsectores da conserva e do marisqueo a pé nos que acada cifras arredor do 80% do total.

Táboa 9. Distribución do emprego nos distintos subsectores da pesca galega, 1999

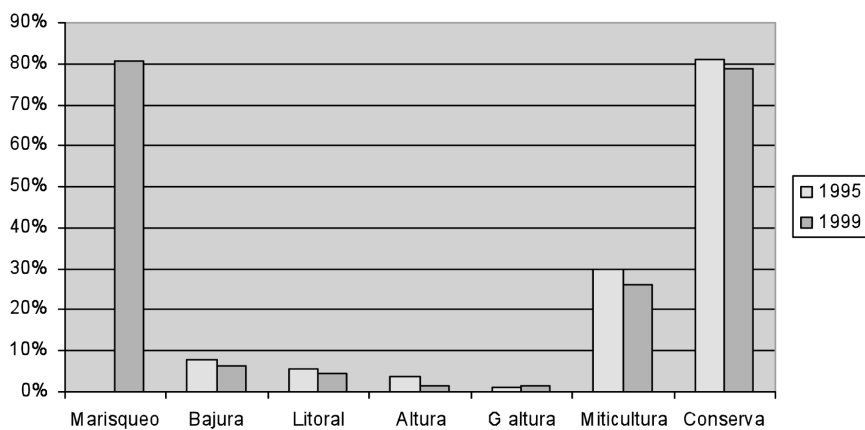
	Baixura		Litoral		Altura	
	Home	Muller	Home	Muller	Home	Muller
Asalariados						
Fixos	34,98%	0,00%	80,15%	0,00%	85,97%	0,67%
Eventuais	1,90%	1,90%	8,78%	3,82%	9,58%	0,00%
Non asalariados						
Autónomos	51,95%	4,64%	6,11%	0,38%	2,56%	0,33%
Axuda familiar	4,64%	0,00%	0,38%	0,38%	0,22%	0,67%
TOTAL	93,47%	6,53%	95,42%	4,58%	98,33%	1,67%

	Gran Altura		Miticultura		Conserva	
	Home	Muller	Home	Muller	Home	Muller
Asalariados						
Fixos	92,98%	1,37%	10,44%	4,75%	16,91%	40,49%
Eventuais	5,49%	0,08%	21,78%	0,70%	4,12%	38,48%
Non asalariados						
Autónomos	0,08%	0,00%	32,37%	15,76%		
Axuda familiar	0,00%	0,00%	9,40%	4,80%		
TOTAL	98,55%	1,45%	73,99%	26,01%	21,02%	78,98%

Fonte: Elaboración propia a partir de enquisas para a elaboración das TIOPesca-99, García Negro (2003)

Son diversas as especies obxecto de explotación por cada un dos sectores considerados, e distintas as artes e técnicas empregadas, os espazos nos que se produce, a tipoloxía empresarial correspondente a cada subsector e, por suposto, tamén o grao e modo de participación das mulleres na produción.

Gráfico 4. Participación das mulleres na forza de traballo da pesca galega. 1995, 1999

Fonte: Elaboración propia a partir de enquisas para a elaboración das TIOPesca-99, García Negro (2003)

Existen tres subsectores nos que a presenza das mulleres é maioritaria ou de relevancia decisiva, este é o caso do marisqueo, da miticultura e das conserveiras que non existirían como se coñecen hoxe en día de non contar coa forza laboral feminina.

6.2 O marisqueo a pé

De acordo coa Lei 6/93, do 11 de maio, de Pesca marítima de Galiza o marisqueo defínese como a modalidade de pesca consistente na actividade extractiva dirixida á captura de animais invertebrados mariños susceptibles de comercialización para o consumo, e a súa disposición adicional primeira (Definicións Xerais) denomina ao marisco como calquera animal invertebrado mariño susceptible de comercialización para o consumo.

De igual forma o marisqueo a pé defínese como a actividade de marisqueo exercido na zona marítimo-terrestre e na parte da zona marítima na que poda exercerse a actividade

marisqueira sen necesidade de embarcación ou co apoio de embarcación auxiliar dentro dos límites establecidos pola Lei 6/93 de pesca marítima de Galiza. Nas Táboas Input-output as unidades de produción consideradas no marisqueo a pé son as agrupacións de mariscadoras (non os individuos que faenan) ao reunir as características de dirección, xestión e control (vixilancia, coidado do recurso, planificación da produción, renda e reparto de tarefas no interior da agrupación) propias da titularidade da explotación. Estas tarefas realízanse sobre a base dun plan de explotación marisqueiro, que entre as súas fases pode incluír o preengorde, engorde, cultivo e recolección do marisco.

Segundo os datos aportados polas *Táboas Input-Output Pesca Conserva-Galegas 1999*, o marisqueo acadou un valor total de recursos de 66.313,80 miles de euros (Táboa 8), contando co valor das importacións equivalentes, e de 26,532 millóns de euros sen importacións; o monto de rendas mixtas (salarios máis ingresos de traballadoras autónomas principalmente) representaba nese ano 23,350 millóns de euros, é dicir, esa cantidade é o valor do produto distribuído como renda que remunerou principalmente a traballadoras directas en marisqueo.

Destacaríamos como na actualidade, o colectivo das mariscadoras non realizan simplemente actividades de extracción, xa que participan activamente noutras tarefas como poden ser as técnicas de semicultivo, vixilancia, limpeza e a mellora do terreo. O proceso de transformación das actividades levadas a cabo polas mulleres debeuse, en boa medida, á maior formación que favoreceu unha mellora na organización do proceso produtivo deste colectivo, e á celebración, a partir de 1995, dunha serie de Encontros de Mariscadoras. Arestora son traballadoras autónomas e deben ser dadas de alta no Instituto Social da Mariña dentro do réxime da Seguridade Social dos Traballadores do Mar. No 2005 o número total de mariscadores/as censadas, distribuídas en organizacións sectoriais nomeadamente confrarías de pescadoras, alcanza ás 5.134 persoas, das cales 778 son homes e 4.356 mulleres⁷.

Táboa 10. Evolución do número de mariscadoras a pé en Galicia

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2005	Diferenza 1996-2005
A Coruña	2.929	3.679	3.775	2.022	2.450	2.586	2.621	2.387	1.602	-1.327
Pontevedra	4.715	4.463	4.164	4.015	3.986	3.789	3.349	3.167	2.683	-2.032
Lugo	208	207	133	116	98	122	109	99	71	-137
TOTAL	7.852	8.349	8.072	6.153	6.534	6.497	6.079	5.653	4.356	-3.496

Fonte: Marugán Pintos (2004,173) e Consellería de Pesca e Asuntos Marítimos.

⁷ Os últimos datos proporcionados pola Consellería do Mar referidos a 2007 sitúan en 4.100 o número de mulleres mariscadoras nese ano.

Pero a presenza da forza laboral feminina e os progresos acadados en materia de organización da produción e recoñecemento dos seus dereitos como traballadoras tamén ten a súa tradución económica non só na evolución da produción da meirande parte das especies de marisqueo a pé senón, e como lóxica consecuencia, nas rendas percibidas polas mariscadoras. Neste último caso o valor das rendas medias en tódalas confrarías medrou de 1.173,5 euros en 1996 a 3.285,5 euros no 2000 (Marugán Pintos, 2004, 181).

Partindo dos datos de produción, en Galicia estamos asistindo, nos últimos anos, a unha proceso de crecemento ou estabilización tanto en quilos como en valor na maioría das especies obxecto de explotación.

En termos xerais no período 2001-2005 as especies que mellor representan este desenvolvemento son a Ameixa xaponesa, Berberecho, Longueirón, Navalla, Ostra, Percebe e a Vieira. Considerando os datos que aporta a Consellería de Pesca e Asuntos Marítimos para o 2005, o total de produción da Ameixa babosa, fina, rubia e ao do berberecho ascendeu ao 5.272.034 quilos por un valor en primeira de venda de 45.579.323 euros, sendo Noia, Rianxo e a Illa de Arousa as confrarías máis significativas tanto en peso como en valor.

6.3 Miticultura

No II Congreso de AKTEA o noso Grupo de Investigación presentou un traballo titulado “La participación de las mujeres en la producción de mejillones en Galicia. Aspectos específicos en el contexto de las pesquerías gallegas.”. Recollemos os máis importantes dados referidos ao emprego en miticultura pois nin nas estatísticas oficiais, nin en traballos realizados posteriormente existen referencias que representen mellor esta variable.

Táboa 11. Distribución do emprego na miticultura por sexo e estrato (porcentaxe). 1995

	E1		E2		E3		TOTAL		
	home	muller	home	muller	home	muller	home	muller	ambos
Fixos	5,94	0,00	3,51	1,40	0,97	0,39	10,43	1,79	12,22
Eventuais	2,46	0,13	0,70	1,05	1,07	1,02	4,24	2,20	6,44
Autónomos	28,49	15,83	3,16	0,35	0,10	0,00	31,75	16,18	47,93
Axuda	21,10	9,50	0,35	0,35	0,00	0,00	21,45	9,85	31,30
Outros	2,11	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,11	0,00	2,11
TOTAL	60,11	25,45	7,72	3,16	2,14	1,41	69,98	30,02	100,00

Fonte: elaboración propia a partir de enquisas para a elaboración das TIOPC-95

Táboa 12. Distribución do emprego na miticultura por sexo e estrato (porcentaxe). 1999

	E1		E2		E3		TOTAL		
	home	muller	home	muller	home	muller	home	muller	ambos
Fixos	8,94	3,44	0,62	0,62	0,88	0,68	10,44	4,75	15,19
Eventuais	18,22	0,00	3,04	0,21	0,53	0,49	21,78	0,70	22,48
Autónomos	26,81	13,75	5,21	1,87	0,35	0,14	32,37	15,76	48,13
Axuda	8,77	4,39	0,62	0,42	0,00	0,00	9,40	4,80	14,20
Outros	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TOTAL	62,74	21,57	9,49	3,12	1,76	1,31	73,99	26,01	100,00

Fonte: elaboración propia a partir de enquisas para a elaboración das TIOPC-99

Táboa 13. Distribución dos titulares de explotacións mexilloneiras e pesqueiras en Galiza segundo a súa personalidade. 1.999

TITULARIDADE DE EXPLOTACIÓNS MEXILLONEIRAS		
	frecuencia	porcentaxe
Non consta	1	0
Homes	1.353	65,6
Mulleres	632	30,6
Comunidade de bens	2	0,1
S.C.	3	0,1
S.L.	49	2,4
S:A:	16	0,8
S.C.L.	1	0
asociacións	4	0,2
confeder-cooperativas	2	0,1
TOTAL	2.063	100

TITULARIDADE DE EMPRESAS PESQUEIRAS (todos os estratos)		
	frecuencia	porcentaxe
Non consta	1	0
Homes	7.416	90,0
Mulleres	299	3,6
Comunidade de bens	150	1,8
S.C.	24	0,3
S.L.	213	2,6
S:A:	133	1,6
S.C.L.	1	0
TOTAL	8.237	100

Fonte: elaboración propia a partir do censo de explotacións mexilloneiras e pesqueiras utilizado para a elaboración das TIOPC-99

Ao valorar a participación das mulleres na miticultura vemos como das análises practicadas emerxe un panorama poliédrico configurado polos múltiples factores que inflúen na participación da muller na produción. O carácter familiar da empresa, as relacións de propiedade, a presenza de valores tradicionais, a traxectoria evolutiva da actividade, a cultura produtiva, etc., conxúganse para dar lugar a múltiples expresións específicas aínda que cun denominador común: o escurecemento do traballo das mulleres

En Galiza a presenza das mulleres foi determinante (imprescindíbel) no desenvolvemento das actividades pesqueiras, preservando e difundindo coñecemento, proporcionando man de obra barata e flexíbel, comercializando, etc. Facéndoo, ademais., sen que isto supuxera o recoñecemento social que, en troques, si obtiveron actividades equivalente realizadas por homes.

Na miticultura o carácter estrutural do emprego feminino reflíctese nas cifras de emprego, sen embargo, persiste o fenómeno da invisibilidade a través da ausencia de salario. Non se trata dunha mera formalidade contábel, senón de que o salario é a forma na que nunha economía de mercado recoñécese socialmente o valor do traballo. Aínda así, o incremento da contratación regular representa un avance na emerxencia do traballo das mulleres. Pese a estabilización e regulación rexistrada, non deixa de chamar a atención que ante a mellora das perspectivas da actividade, a proporción de forza laboral feminina se vexa reducida, do mesmo xeito que nas explotacións cunha estrutura empresarial máis desenvolvida, a participación das mulleres na propiedade e xestión é máis reducida. Reprodúcese así unha constante histórica pola que o éxito económico dunha actividade e o seu maior prestixio social arrastra un corolario de masculinización.

Neste contexto existen dous factores que abren vías de acceso á participación das mulleres: as pequenas explotacións familiares, como consecuencia da súa propia necesidade de supervivencia, e os dereitos de propiedade, xa que non só implican titularidade senón tamén capacidade decisoria.

7. Conclusións

A participación da muller, non obstante, non comeza e acaba coa simple presenza numérica. Nas actividades arriba citadas hai que sinalar que os aspectos cualitativos que fan referencia ao papel da muller na sociedade mariñeira son tan importantes como os cuantitativos.

Así, é fundamental a cualificación material (esteá ou non reflectida no salario), a transmisión do coñecemento do medio mariño, o papel de coidadora do recurso e, polo tanto, de

elemento clave na fixación da poboación así como na perpetuación dunha relación histórico-cultural co mar. As bases sobre as que se sustenta a dinámica industrial da transformación do peixe en Galicia están en débeda co rol das mulleres no sector pesqueiro.

Ao longo desta comunicación púxose de manifesto a insuficiencia dos datos do informe da Comisión (2002) para Galiza, polo que cremos conveniente, partindo da Gráfica 1, facer unha nova comparación utilizando os datos de emprego que se derivan das TIOPesca 99, aínda que a distinción por sexos non inclúe ó sector comercializador e de servizos relacionados coa pesca.

En Galicia a forza laboral feminina na pesca existe na actualidade con carta de natureza propia, con arraigo histórico e cun papel socioeconómico determinante para a elaboración do produto pescado. O papel das mulleres na pesca galega é fundamental para o desenvolvemento de moitas das actividades do sector, desde a extracción do recurso, pasando pola transformación, comercialización e servizos relacionados. Algúns destes pasos na cadea produtiva da creación do produto pescado teñen un carácter eminentemente feminino, como son o marisqueo e a fabricación de conservas e outros transformados da pesca.

Tamén teñen un papel destacado na miticultura, no comercio polo miúdo e nalgúns servizos relacionados, como a fabricación e reparación de redes. Ante esta evidente presenza sorprende o escaso interese das distintas administracións públicas por recoller de forma axeitada a realidade do papel da muller no sector pesqueiro, ignorando a parte da produción orixinada polas mulleres. É inexplicable que esta situación continúe na actualidade tendo en conta que desde a teorética feminista se deron solucións ás formulacións teóricas que de momento impiden dispoñer de estatísticas fiables, eliminando as escusas de difícil contabilización, de imputación e/ou recoñecemento da actividade económica do traballo realizado polas mulleres.

Nesta comunicación fixemos unha revisión das fontes estatísticas oficiais en tres eidos: autonómico, estatal e comunitario. Tendo en conta as deficiencias encontradas cremos necesario realizar un novo cómputo dos postos de traballo femininos na pesca galega a partir dos datos das *Táboas input-output de pesca-conserva galegas 1999* (García Negro 2003) que poñen de manifesto a importancia do traballo feminino no sector pesqueiro. Entre tódalas estatísticas analizadas chama particularmente a atención o informe da Comisión Europea *El papel de las mujeres en el sector de la pesca* (2002) pola súa deficiente recollida de información. Tendo en conta a importancia dun informe como este como instrumento para a toma de decisións na política comunitaria, esta infravaloración do emprego feminino pode levar á toma de decisións erróneas por parte da Unión Europea. Así, a sistemática inclusión de actividades como o marisqueo (case 7.000 empregos femini-

nos e outros 1.000 masculinos) e a miticultura (case 2.000 empregos femininos e outros 5.000 masculinos) dentro da acuicultura mariña, pode levar a imputar o número de empregos existentes a actividades como a piscicultura mariña, altamente subvencionadas e cunha creación ínfima de empregos (apenas 200 empregos no ano 2000, 52 dos cales corresponden a mulleres). Desta forma estase deixando de apoiar actividades que xeran un grande número de empregos femininos, coa conseguinte perda de benestar da poboación feminina autóctona, en beneficio das grandes multinacionais da piscicultura mariña.

Bibliografía

- García-Negro, M. C. As mulleres e o Mercado laboral global. En Políticas públicas de igualdade. Perspectiva de xénero, volume 212. Edicións Laiovento. Noia, 2007
- García Negro, M.C. e Zotes Tarrío, Y. O traballo das mulleres no sector pesqueiro galego: análise dos problemas relacionados co seu tratamento estatístico. Revista Galega de Economía, Vol. 15, nº 1 Santiago de Compostela, 2006
- Rodríguez Rodríguez, G., García Negro, M.C., Doldán García, X.R., Chas Amil, M.L. La participación de las mujeres en la producción de mejillones en Galicia. Aspectos específicos en el contexto de las pesquerías gallegas. International Conference AKTEA, Santiago de Compostela, 2004
- García Negro, María do Carme (dir). Táboas Input-Output da Pesca Conserva Galegas 1999. Ed. Xunta de Galicia. Santiago de Compostela, 2003
- García Negro, María do Carme. Las mariscadoras, colectivo de mujeres entre la tradición y la modernización. Revista: Archipiélago, volumen 30. Barcelona, 1998
- CES-GALICIA. (2003). A situación socioeconómica da muller en Galicia. Informe 1/03. Comisión Europea. Dirección General de Pesca y Asuntos Marítimos. (2005). "Women in fisheries: a powerful force for change". Fishing in Europe. Núm 17-Julio 2003, 6-9.
- Fernández Fernández, Clara. El lugar de las mujeres en el sector de la pesca". Industria conservera, Nº. 42, 2003, pp. 84-89
- Romaní, Ana, 1962- Mulleres do mar, o traballo nos marxes / Ana Romaní e Begoña Caamaño. Tempos novos.— N. 4 (set. 1997) ; p. 30-37.
- A Muller no mundo da pesca en Galicia / [coordinador, Constantino Gago Conde] Santiago de Compostela, Dirección Xeral de Innovación e Desenvolvemento Pesqueiro, D.L. 2004.
- Marugán Pintos, Begoña. "Mujer, familia y trabajo en las comunidades pesqueras", en revista Mar, núm. 261, 1988.
- Marugán Pintos, Begoña. E colleron ese tren... Profesionalización das mariscadoras galegas. ISBN 84-453-3927-3. Xunta de Galicia. Consellería de Pesca e Asuntos Marítimos. Decembro 2004
- Miki, Natsuko (1999), "A study on the working status of fisherwomen" in Memoirs of the faculty of fisheries, Hokkaido University, vol. 46 (1): 101 pp.
- Neis, Bárbara et Marion Binkley, Siri Gerrard and Maria Christina Maneschy (Eds.). 2005. Changing Tides: Gender, Fisheries and Globalization. Fernwood Publishing, Halifax. 205 p.

- Pacheco, M.E.L. Perspectivas de gênero: Debates e questões para as ONGS. *Aquicultura Familiar: Sustentabilidade Ambiental e igualdade de gênero* (1). P. 1 - 14 .
- Quiñonero, Ll. "La mujer y el mar". Noray, Revista de Estudios Sociales, ISM, Madrid, 1987.
- Santasmarrinas Raposo, Pencha. *La mujer mariscadora: Donde la diferencia sí es desigualdad*. Editado por la Junta de Andalucía, Sevilla, 1997.
- Stockholm University (1995), "Women, men and living aquatic resources – A gender perspective on development of coastal areas", Gender Discussion paper Series (2) The working group on gender and fisheries, Development studies unit, Department of social anthropology.
- United Nations Industrial Development Organization (UNIDO). 1987. *The Integration of Women in the Fisheries Industrial System*. Presented at the First Consultation on the Fisheries Industry, Gdansk, 1-5 June 1987. 25p.
- Waring, M. (1994): *Si las mujeres contaran. Una nueva economía feminista*. Madrid, Vindicación Feminista.
- Williams, S, Hochet-Kibongui, A-M and Nauen, C E. 2005. *Gender, Fisheries, and Aquaculture: Social Capital and Knowledge for the Transition Towards Sustainable Use of Aquatic Ecosystems*. ACP-EU Fisheries Research Report Number 16, Brussels. 28 p.

Currículo

Relación con Massó

- Ingreso.- 1963
- Cargo Jefe de la Sección de Control y Métodos- Bueu
- En 1973 se hace cargo de la misma sección de la fábrica de Cangas
- En 1990 pasa a Director de Personal
- Cesa en 1998.

Introdución histórica

Antes de describir as razóns que consideramos que a levaron a acadar este galardón, e que na actualidade esteamos a falar da súa política social, van a permitirnos facer unha breve introdución histórica.

Salvador Massó Palau, procedente de Blanes, pertencente a esa xeira de cataláns emprendedores que dende o ano 1750 espalláronse por todas as Rías Baixas, enchendo de industrias salgadeiras as nosas praias, afíncanse en Bueu no ano 1816 e funda unha industria, que logo estendería por outros puntos do litoral buenense como Beluso e Mourisca, coa denominación comercial de SALVADOR MASSÓ E HIJOS, que pasaría a ser MASSÓ HERMANOS en 1882 e MASSÓ HERMANOS S.A. NO 1931.

Os Massó foron sempre empresarios atentos ás innovacións tecnolóxicas, por iso en 1883 dan o paso á conserva esterilizada; para este fin asóciáanse cos franceses Félix R. Domingo e Paúl Dargentón, e crean a sociedade MASSÓ DARGENTON, DOMINGO & C^a, coa factoría "LA PERFECCIÓN" que rotulaba: *Fábrica de Conservas y Escabeches – BUEU*. Co fin de

poñer en marcha esta nova técnica de conservación de alimentos, achéganse a Bueu técnicos franceses que preparan e cualifican un persoal específico nestas tarefas. En 1894, MASSÓ HERMANOS absorbeu o capital francés disolvéndose amigablemente aquela sociedade.

Axiña quedou pequena a inicial instalación de Bueu, e en 1926, MASSÓ inaugura unha nova factoría, contigua as existentes, co equipamento máis avanzado da época, sendo emblema da industria conserveira galega. No ano 1928, estando de visita en Vigo o Premio Nobel de Física, Guillermo Marconi, home con inquedanzas por todo o que ofrecese avances tecnolóxicos, cruzou a ría para coñecer a nova fábrica de Massó. Visita afortunada, porque os propietarios, ademais da fábrica, mostráronlle a importante colección de documentos, libros, instrumento náuticos e outros obxectos que posuían. A admiración de Marconi maniféstase ao invitalos a montar un museo. Idea que foi recollida, e no ano 1932 inaugúrase o MUSEO MASSÓ, Marconi acude o evento e a súa sinatura é a primeira no libro de honra.

En 1931, Massó merca unha pequena fábrica en Salgueirón (Cangas) que sería o xermolo para a construción da máis grande fábrica de conservas de Europa. Botaría a andar, no ano 1941, un emporio que cubría tódalas necesidades dunha industrial conserveira: fábrica de conservas, de envases, de xeo, de fariña de peixe; flota pesqueira, equipo de redeiras, talleres de mecánica, carpintería de ribeira, carpintería xeral, albanelería e pintura; flota de balandros para tráfico marítimo e flota de camións para tráfico terrestre.

Política social de Massó Hermanos S.A.

A política social de Massó ten dúas vertentes; unha cara ao exterior. Citaremos a modo de exemplo, que no ano 1927, propuxo ao Concello de Bueu edificar, pola súa conta e en terreos da súa concesión, unha praza de abastos, á vez ofreceu unha subvención para a construción dun campo de feira para á transacción de gando e de produtos agrícolas. O Pleno da Corporación Municipal de 11 de maio de 1927 aceptou, e fixo constar en acta o agradecemento pola oferta. O campo de feira inaugúrase naquel mesmo ano e a praza de abastos en 1929, co nome de “Mercado Massó”, tal como acordaran na Permanente de 16 de outubro.

A outra vertente, a máis importante desta manifestación social, é a que iremos debullando neste relatorio, e tiña como destinatario o persoal da Empresa.

Xa en 1888, na fábrica “LA PERFECCIÓN” atopámonos con un documento, que naquelas datas, en que a lexislación laboral en España estaba ausente, tivo que sorprender: UN RE-

GULAMENTO DE REXIMEN INTERIOR, no que se especifica as obrigacións dos responsables das principais tarefas da fabricación e as dos obreiros, e o que se esperaba deles no seu comportamento laboral e persoal. Certo que era un decálogo de obrigas, pero é importante coñecelas, porque de seguido están as liberdades. Naquel entón tivo que ser un grande impacto.

En 1894, MASSÓ dá novo e importante paso, promove a creación na empresa dunha Sociedade Benéfica, subvencionada pola Casa e co concurso dos empregados de máis categoría, para atender problemas puntuais de enfermidade ou outras necesidades urxentes.

Ao botar a andar a nova factoría de Salgueirón, que coa de Bueu, suma un continxente 1500 persoas, distribuídas en múltiples seccións e con diversos cometidos, quedouse pequeno o regulamento de 1888; era preciso un novo, que tratase toda aquela diversidade de cargos e tarefas e que plasmara a política social que MASSÓ ía poñendo en marcha. Nada quedaría no papel, e creemos foi este feito o que a fixo merecente da distinción do título de “EMPRESA EJEMPLAR” outorgado polo ESTADO ESPAÑOL no ano 1943.

En 1959 recoñeceríanlle tamén a distinción de “EMPRESA MODELO EN SEGURIDAD SOCIAL”.

Deste novo REGULAMENTO DE REXIMEN INTERIOR, imos citar e, nalgúns casos, transcribir parcialmente aqueles artigos que supoñen melloras sociais non lexisladas na data de implantación, 1939. Percorrerémolos seguindo a orde do articulado.

Atención médica

Art. 30.- Médico director de la clínica de urgencia y laboratorio.

Desenvolve este artigo todo o cometido deste cargo e ao funcionamento das clínicas de urxencia establecidas nas fábricas, permanentemente asistidas por un técnico sanitario titulado.

Hospedarías

Sobre a HOSPEDARÍA, non facemos comentarios, consideramos suficientemente explícitos os parágrafos do regulamento que se seleccionan e transcriben:

Art. 31.- *La “Hospedería” se destina únicamente a personal soltero o sin familia [...]*

La casa “Massó”, suministrará gratuitamente a todo el edificio y dependencias, agua, luz y combustibles. Las habitaciones, cómodas y espaciosas, dispondrán de todas las instalaciones necesarias, pero las ropas de cama serán propiedad de cada pensionista que las recibirá marcadas y amortizará por medio de entregas mensuales. La alimentación será sana y abundante.

Art. 32.- *Casas de obreros.*

Se destinan exclusivamente a obreros con familia [...] dispondrán de un pequeño trozo de terreno para cultivos [...] devengaran un moderado alquiler, disponiendo de agua caliente y luz eléctrica [...] las familias que las habiten deben cuidarla y mantenerlas limpias y alegres [...] se premiará al obrero que tenga la casa más limpia con el jardín o huerto mejor atendido [...]

Entendemos que trataban de que estivera de acordo coa entorna que era coidada diariamente por un equipo de xardineiros, pero sobre todo, estimular o coidado da casa e do seu eido buscando enaltecer a dignidade dos moradores.

Ensino

Personal de cooperación a Auxilio Social y Enseñanza.

Loxicamente este apartado recolle o cometido dos mestres das escolas que para nenos e nenas funcionaban nas dependencias da fábrica, pero hai un punto concreto que me chama moito a atención e que transcribo:

Art. 35.- *[...] tendrán limitadas sus funciones a fines pedagógicos y sociales, especialmente a los hijos de los obreros, pero procuraran extender su acción a los adultos, en especial a las obreras analfabetas [...].*

Art. 36.- *Guardería. Es propósito de la Empresa, teniendo en cuenta el alto porcentaje de mano de obra femenina, la instalación de Guarderías Infantiles que permitan a las madres dedicarse con tranquilidad a su trabajo sin zozobra del posible abandono de los hijos.*

Ponse en funcionamento a Gardería no ano 1955 atendida por persoal seleccionado e coa visita semanal dun pediatra. Alí, con cargo ao presuposto da empresa, eran atendidos e alimentados. Para os nenos en período de latancia, a nai dispuña dun tempo para darlle de mamar. Con estas melloras, Massó, adiantase vinte anos á LEY DE RELACIONES LABORALES, de 8 de abril de 1976, a primeira en recoñecer este dereito, fala dunha “*pausa*” no traballo para a latancia; en 1980 o ESTATUTO DE LOS TRABAJADORES, cambiaría o de “*pausa*” por “*ausencia*”; pero hasta aquí, nin ós Convenios Colectivos da Industria Conserveira, negociados dende o ano 1962, abordaran este tema.

Información

Art... 40.- Todos los obreros en el momento de su admisión recibirán un ejemplar de este reglamento.

Quero pór de relevo este artigo, que así nunha primeira lectura é moi simple, pero entendendo que o feito de entregarlle a cada obreiro un exemplar do regulamento, era un paso en contra do escurantismo daquel tempo; era esclarecedor.

Seguro Social

Art.54.- De conformidad con las disposiciones vigentes, todo el personal de la Fábrica queda comprendido en las siguientes Leyes:

Accidentes de trabajo.

Régimen de Retiro Obrero.

Régimen de Subsidios Familiares.

Además el personal femenino, desde los 16 años en adelante, se incluirán en el padrón de “Seguro de Maternidad”.

Vemos que o traballador era informado das proteccións sociais as que tiña dereito. A día de hoxe pode isto parecer unha banalidade, pero naquel entón non, posto que temos coñecemento das dificultades que tiveron algunhas obreiras doutras empresas a hora da xubilación. O persoal de Massó tiña a garantía e coñecemento de que estaba afiliado aos correspondentes réximes de protección social vixentes.

Protección da muller

O seguinte artigo aconsella un comportamento e coidados para muller embarazada. Transcribo o último parágrafo do artigo

Art... 59.- [...] Si a consecuencia del parto surgiera alguna enfermedad a la obrera, que impida su reingreso al trabajo, previa justificación, su plaza le será reservada durante veinte semanas.

Fora do Regulamento de Réxime Interior de 1939

Sen estar contemplado no devandito regulamento, ponse en funcionamento un servizo de cociña e comedor para os obreiros en xeral, pero sobre todo para aqueles que vivindo lonxe non lles daba tempo a ir a súa casa na pausa para xantar. Estas cociñas atendidas por persoal específico tiñan a punto os fogóns, previamente a hora de saída do persoal, para que puidesen quentar a comida que trouxeran da casa, e nalgúns casos, cociñar alí sobre a marcha. Comedores amplos e limpos, todas as mesas con taboleiro de mármore, tanto en Cangas como en Bueu. Como dato de interese cultural permítasenos engadir que o comedor de Bueu estaba decorado con pinturas de Urbano Lugrís, pinturas que hoxe forman parte dos fondos do MUSEO MASSÓ.

Igualmente, no ano 1946, pónense en marcha os Economatos, onde os obreiros podían mercar a prezos de fábrica, sen cargos, produtos básicos da alimentación cotiá: aceite, azucre, galletas, pastas, arroz, etc., e por suposto, todas as variedades da fabricación Massó cun importante desconto.

Adiantase doce anos ao ***Decreto de 21 de marzo de 1958 por el que se regula con carácter obligatorio el establecimiento de Economatos Laborales.***

Asistente social

Outro paso importantísimo foi pór a disposición do persoal, en 1955, o servizo dunha asistente social.

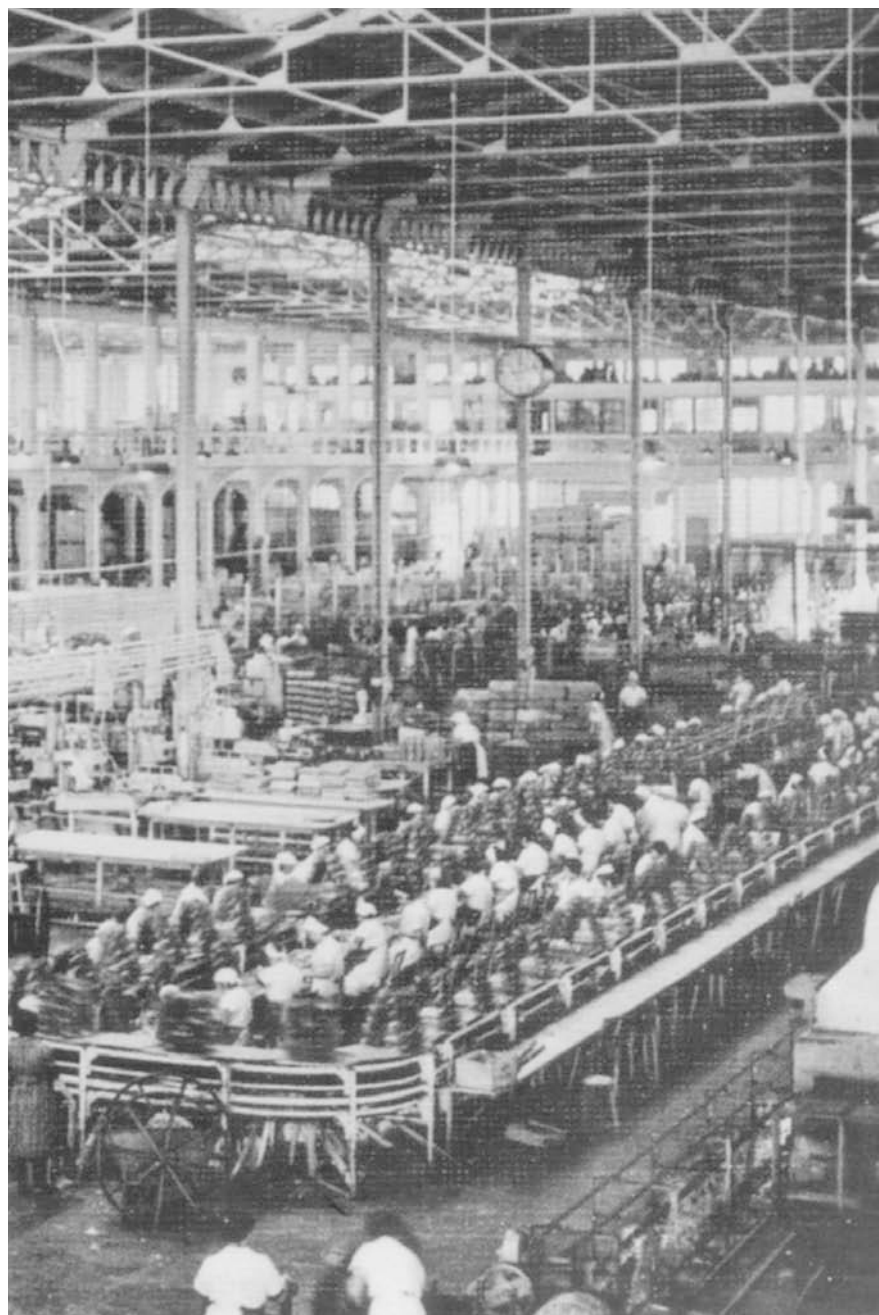
D. Gaspar Massó, na súa intervención no COLOQUIO CONSERVEIRO celebrado en Murcia no ano 1965, co gallo da Feira Internacional da Conserva e Alimentación dixo:

"[...] era un gran escéptico cuando una comisión de señoras, incluyendo la mía, me propusieron una Asistente Social [...] Hoy visto el éxito obtenido con nuestro personal, tengo que confesar el error y recomendar resueltamente estos servicios a todos los empresarios que tengan 100 obreros[...]"

Pero para falar con propiedade destas melloras sociais, que simplemente me limitei a enunciar, para falarnos das vivencias do día a día, da problemática de atender necesidades e queixas dun colectivo de cerca de mil cincocentas persoas, temos con nós a Dona Ana María Soto Landeira, que foi a primeira Asistente Social de Galicia, cofundadora e profesora da Escuela de Enseñanza Social de Galicia en Santiago de Compostela, e que se entregou o persoal de Massó durante corenta anos

Cedo a palabra a Dona Ana María, é un regalo escoitala.

Novembro 2009

Ponente: Dña. Ana María Soto Landeira
(Ex-Asistente social de Massó)

(Primera Asistente Social de Galicia, cofundadora y profesora de la Escuela de Enseñanza Social de Galicia en Santiago de Compostela, y trabajadora de la conservera Massó durante cuarenta años, habiendo sido premiada en el año 1963 con el premio Gaspar Massó a la mejor asistente social del año)

Massó Hermanos y la atención Social a sus empleados

Primera empresa de Galicia en incorporar a su plantilla una Asistentista Social.

Primera entrevista con Don Gaspar Massó.

Período de prueba de 3 meses

Al mes y medio dan por terminado ese período y comienzo de actuaciones

Comienzo de la experiencia:

Estudio de la situación familiar, laboral y social del personal trabajador

Emisión de informe

Presento informe sobre

- Situación salud de los trabajadores y sus familias
- Situación familiar
- Situación y estado de las viviendas
- Grado de cultura

Massó es declarada Empresa Modelo de Seguridad Social en cumplimiento de derechos de los trabajadores.

Aspectos sociales:

- Viviendas
- Escuelas
- Duchas
- Economato

- Pergamino de honor en el que se recoge a los trabajadores que intervinieron en la construcción de la Factoría de Cangas (su utilidad)
- Estricto cumplimiento de todas las ordenanzas laborales.
- Misa en la empresa si había necesidad de trabajar
- Cine
- Guardería
- Primer servicio médico de empresa

Ayudas diversas:

- Cursillos
- Permisos
- Acompañamiento enfermos al médico (anécdotas)
- Tramitación de prestaciones (I.N.P., registro civil)
- Visitas domiciliarias
- Diversos informes
- Relación con sindicatos y organismos oficiales
- Visitas enfermos hospitalizados (D.G.)
- Promoción de empleados
- Protección familiar
- Despacho en empresa para la atención familiar y trabajadores

Convidada: Dna. Mª Teresa Filgueira Prol
(Traballadora do sector conserveiro da empresa Conservas Isabel de Galicia S.L)

PASADO

Dende moi antigo a conservación dos alimentos convertéuse nunha prioridade, primeiro o secado, salazón ou escabeche, pasou de facerse de forma individual para auto-consumo a converterse en almacéns de salazón ata chegar ás fábricas de conservas.

No Grove dende o xacemento arqueolóxico de “Adro Vello” onde se descubriron ducias de salga, ata as actuais fábricas onde se elaboran non só conservas de pescado e marisco senón ensaladas ou precocinados, etc.

Cinco xeracións da miña familia (ata onde os recordos alcanzan), traballaron na salazón e logo nas fábricas, xa que o meu avó paterno veu con 10 anos para axudar o seu pai a construír a fábrica de D. Carlos Areán, diso hai máis de 110 anos.

O meu bisabó traballou nos almacéns de salazón para logo facelo na fábica de “AREÁN”. Esa fábrica ubicada en Porto Meloxo en O Grove, foi máis tarde vendida a Manuel J. Piñeiro, na que a miña avoa e a miña nai traballaron ata o seu cierre por quiebra.

Eran tempos duros a tódolos niveis, a xente subsistía como podía, con traballos duros e mal pagados, as mulleres que nas fábricas facían todas as labores dende a carga en muelles, a fabricación de envases, el corte eviscerado, empaque, etc, todo iso en condicións moi duras, moitas das veces descalzas, non existía o uniforme e moito menos as luvas.

O horario podía prolongarse mentres houbera materia para traballar, a ausencia de cámaras frigoríficas facían que a pesca ou o marisco houbera que deixalo envasado e cerrado.

A vida das mulleres que me precederon a marcaba a abundancia de pesca, a costera do bonito, a sardiña ou a apertura da veda do marisco, entón tiñan que quedar a “velar”, así chamaban a quedarse traballando ata altas horas, daba igual que fose festivo local ou un domingo, xa que chegaba o barco coa pesca e chamábase ás mulleres para traballar entón tocaba apagar o lume da comida e irse ás fábricas.

Pola contra, cando chegaba pesca tocaba quedarse na casa a esperar a chamada, e a sirena das fábricas marcaba a vida non só das traballadoras senón de todo o pobo, xa que a falta de reloxo, a mesma tocaba para as entradas 3 veces: media hora antes, 15 minutos, e en punto para empezar a traballar.

A cobertura médica apenas existía e incluso nos seus inicios cando tratouse de descontar do salario unha cantidade para cubrir a maternidade, estas mulleres o veían como unha merma en sus xa escasos ingresos.

Ademáis a construción das fábricas posibilitó a incorporación das mulleres ó mercado laboral, moitas veces o único salario que entraba nos fogares onde o pai ou o marido emigraba, estaba enfermo ou era mariñeiro e os invernos eran moi duros e non se pescaba. Tamén tiña o seu lado positivo que as mulleres eran moi solidarias entre elas xa que cando algunha pasaba por momentos de necesidade, como o nacemento dun fillo, buscaban a forma de axudarlá.

Eu comencei a traballar con 15 anos en Conservas Eugenio Escuredo, S.A. sendo a forma de entrar a habitual na época, a miña nai fala coa encargada e logo empecei traballar de inmediato. O traballo no me asustou e aunque era bastante esforzo físico a maioría do personal éramos mulleres das máis diversas idades, dende os 14 ós 65, pertencendo as miñas compañeiras a distintas xeracións. O traballo distribuíase case igual ás idades. As máis xóvenes facíamos os traballos menos cualificados e máis pesados, ir ós peiraos, cargar e descargar os camións, dar servizo as máquinas, proveer de pescado as mesas de raspado, empaque, etc...

Logo as que cumprían os 18 anos estaban nas máquinas, raspaban, emparrillaban.

Por outra banda, estaban as mulleres que facían as labores perfectas como o empaque manual que en moitas ocasións era auténtica artesanía, como solían dicir, unhas boas mans facían excelente unha mala pesca.

O meu traballo durou 5 anos. Cando o traballo comezou a escasear, o miña irmá que traballaba conmigo, convencéume para pedir traballo na empresa Conservas Garavilla (hoxe Conservas Isabel de Galicia).

PRESENTE

De esa época pasaron nada menos que 32 anos e en todo ese tempo as fábricas evolucionaron moito a nivel de instalacións, algunhas desapareceron, en O Grove fábricas como Conservas YAGO, Conservas EL MARINO, MANUEL Y PIÑEIRO, GÓNDAR, ESCALANTE, AREÁN, etc. hoxe son historia. Permanecen, nenbargantes, Thenaisie- Provöte con uns 100 anos, Isabel 33 anos, Marsac 30 anos.

Menos sorte tiveron outras localidades como Portonovo, Illa de Arousa, Carril, etc. onde as fábricas desapareceron e por ende, moitos empregos que en un 80% son mulleres.

Hoxe o traballo nas fábricas xa non depende da entrada de pescado fresco, as cámaras frigoríficas posibilitaron a estabilidade do traballo. Desgraciadamente o desvío da produción a outros países onde se construíron grandes factorías, a exportación masiva de lomos de atún, as chamadas lomeiras, deixaron a moitas traballadoras na casa pois o raspado de atún é un dos traballos que máis man de obra feminina absorbeu.

A estos problemas únese a falta de acordo entre PLADIMEGA e ANFACO, que deixou na casa a moitas traballadoras que fan a conserva do mexillón.

A contratación eventual tanto a través das empresas como por ETTs, unido ós baixos salarios e a clasificación persoal que non sempre axústase á realidade dificulta a estabilidade laboral de estas traballadoras.

Aún así a experiencia, a destreza e a tradición do traballo da conserva en Galicia faime confiar en que tanto as empresas como as administracións apostan por este sector que da traballo a 12.000 traballadores dos cuales o 80% somos mulleres.

Gracias,

Ma Teresa Filgueira Prol

Convidada: Dña. Mª Xosé Cacabelos Domínguez
(Mariscadora e Presidenta da asociación Guimatur de Cambados)

LOCALIZACIÓN

O Concello de Cambados está situada no interior da ría de Arousa. Xunto cos concellos conlindantes de Vilagarcía, Vilanova, A Illa, Ribadumia, Meis, Meaño, Sanxenxo e O Grove forman a Comarca do Salnés e pertencen a provincia de Pontevedra.

Dende o punto de vista turístico O Salnés é un dos lugares máis frecuentados polos turistas. As paisaxes, as praias, os monumentos, os viños, os mariscos e o clima son aspectos moi característicos e importantes desta comarca.

HISTORIA DO MARISQUEO

Coñecer o antes permitirá comprender mellor o presente na medida en que o pasado é espello do presente e ademais neste podese encontrar pistas que permitan albiscar o futuro.

A relación de Cambados co mar comeza cos primeiros habitantes. En moitos dos asentamentos prehistóricos existentes atopanse “cuncheiros” cunchas de moluscos dos que se alimentaban os seus habitantes, que certifican unha actividade marisqueira.

O marisqueo a pé, a venta do peixe e a reparación das redes foron tarefas realizadas tradicionalmente polas mulleres humildes das poboacións costeiras de Galicia. Eran complementarias a actividade dos homes pero non por iso menos importantes.

O marisqueo a pé nos duros invernos, cando era imposible saír a pescar pola fragilidade das embarcacións, convertíase na única fonte de ingresos das familias mariñeiras xunto cos produtos obtidos da labranza. Os ingresos obtidos polo marisqueo utilizábanse para satisfacer as necesidades básicas do día, mentras que os do home eran semanais e dedicábanse para o aforro ou para pagar as debédas. Isto facía que os ingresos da muller non foran valorados na súa xusta medida.

Hasta mediados dos anos noventa as mariscadoras eran consideradas como un sector conflictivo dentro da sociedade, esto foi debido:

- 1º A que as mariscadoras tiveron que loitar contra os intentos de privatizar as praias. Nos anos 1956-59 para sacar os viveiros que tiñan os compradores no Varal e que xa non se usaban para os fins previstos. No ano 1975 os propietarios dos viveiros da Alga-ceira querían colocar mais extensión de praia, entón as mariscadoras opuxéronse. Aproveitando a unión que había nas mariscadoras organizouse a primeira asociación de mariscadoras que hubo en Cambados, para regular a explotación do banco marisqueiro O Serrido. Estableceuse un sistema de control que se veu a baixo os 20 días xa que os compradores se encargaron de meter cizaña entre as mariscadoras porque non lles interesaba que iso fose arriba.
- 2º Logo, tiveron que paralizar a extracción da area, dos seus bancos naturais, utilizada para a rexeneración das praias, xa que estaban deixando os lombos co marisco o descuberto. Algunhas destas mariscadoras foron xuzgadas e levadas a prisión por defender o seu medio de traballo e o das xeracións futuras como somos nós que vivimos todo isto na nosa infancia e xuventude.
- 3º Finalmente dicir que as prácticas máis habituais das mariscadoras naqueles tempos eran: baixar a praia en calquer época do ano, sin respetar horarios de traballo, tallas mínimas, topes de capturas, ventas fora da lonxa... chegando a confundir a furtiva coa mariscadora e creando un caos no sector que ocasionaba perdas económicas e que ademais poñía en perigo a reprodución das especies debido a sobreexplotación do medio natural.

Isto fixo que a administración xunto cunha parte do sector viran a necesidade de regular o marisqueo, para que as praias foran traballadas dunha forma racional. Hoxe tras un proceso de organización profesional convertimos unha actividade artesanal e marxinal nunha profesión, da cual todas nos sentimos moi orgullosas.

MARISQUEO ACTUAL

O marisqueo pode definirse como unha actividade extractiva ou de explotación de mariscos que se realiza en bancos naturais. Esta actividade está dirixida á captura de animais invertebrados mariños susceptibles de comercialización para o seu consumo.

Desenvolvese nunha zona de dominio público marítimo terrestre e regúlase de forma individualizada, outorgando un permiso de explotación a cada persoa dedicada á actividade: O Permex. Certifica a autorización mediante concesión administrativa para exercer a actividade de mariscadora nas augas de Galicia, tratando así de conseguir a profesiona-

lización do sector marisqueiro galego, xa que o permex implica que o marisqueo é a actividade principal das persoas que o posúen e deben estar cotizando á Seguridade Social.

A renovación do permex é anual. Para renovalo debemos ter o 70% das vendas e o 100% do número de limpeza de praias, vixancias e resiembras establecidas pola directiva da asociación de mariscadoras para o ano en cuestión.

A muller mariscadora posúe un profundo coñecemento das circunstancias nas que se desenvolve a súa actividade e das características biolóxicas dos marisco que extrae. Estes coñecementos tradicionalmente transmitíronse oralmente, de xeración en xeración, aínda que na actualidade, tamén realizamos cursos específicos para mellorar o noso traballo.

A xornada extractiva adáptase á marea diúrna, tendo como tope máximo as tres e media da tarde, xa que a subasta comenza as catro.

A directiva das mariscadoras marca os topes cada xornada de traballo, tendo en conta o recurso existente, a demanda do mercado e os prezos da lonxa.

Durante a extracción vamos controlando os tamaños e clasificando os moluscos por especies para logo posteriormente finalizada a extracción, proceder o lavado e traslado o punto de control, donde as da directiva controlan o tamaño e o peso antes do seu traslado á lonxa onde se procederá a realizar a primeira venda a través dun sistema de poxa á baixa. O control das tallas é vital para a reprodución das especies, costounos moito habituarnos, sobre todo para as maiores xa que tiveron que pasar de traer todo a ollo a ter que medir ameixa por ameixa.

Ademais, as mariscadora realizamos outras tarefas na praia, como son as limpeza, e labores de semicultivo da semente de molusco. Nos mesmas encargámonos das tarefas de vixancia, realizadas por quendas, para apoiar os vixiantes no verán.

ARTES

As ferramentas que empregamos no noso traballo para a extracción de marisco da area, son parecidas ás da agricultura, adaptadas en ocasións para o traballo no mar. As artes son : angazo, ganchelo e sacho pequeno para o burato.

O PLAN DE EXPLOTACIÓN

É o documento onde se recollen as normas destinadas a regular e programar a extracción así como o resto dos traballos a realizar: rexeneración de zonas improdutivas, operacións de cultivo, etc. O biólogo da Cofradía, anualmente, prepara o plan de explotación que despois debe ser aprobado pola asemblea xeral das mariscadoras e por último é remitido a Consellería de Pesca para a súa aprobación definitiva.

En resumen, podemos dicir que hoxe o marisqueo é un traballo organizado no que se pasou de ser extractor a cultivador. Isto trouxo aparelado outros cambios sociais moi importantes para as mulleres mariscadoras, entre os que destaco pola súa importancia:

- Pasar de axudar na economía doméstica a ser provedoras dun salario.
- O 100% están dadas de alta na Seguridade Social.

Na actualidade, o sector pesqueiro artesanal para acadar un desenvolvemento sustentable da súa actividade, ten necesidade de promover e dinamizar as comunidades pesqueiras. Precísase da súa promoción sociocultural, mediante a interacción sinérxica de accións e programas de sustentabilidade aplicados a diferentes aspectos da realidade social da xente do mar, económicos, sociais, ambientais, biolóxicos e culturais para conseguir unha pesca responsable e sustentable e asegurar un futuro de benestar económico e dignidade social das profesións que se desenvolven no mundo do mar.

Un dos principais valores e riqueza das comunidades pesqueiras é o noso patrimonio sociocultural. Boa parte da sociedade descoñece; polo tanto a súa promoción constiúe un primeiro paso para acadar as condicións favorables de cara á dinamización social e desenvolvemento sustentable desta. Isto é o que pretendemos coas actividades que realizamos en Guimatur.

PRESENTACIÓN GUIMATUR

Xurde no ano 2004, mediante o acceso a uns cursos de formación, subvencionados por fondos europeos (Plan EQUAL), celebrados no Concello de Cambados e en estreita colaboración coa Cofradía de Pescadores "San Antonio" de Cambados. Despois da realización do curso formamos unha asociación cultural ante a imposibilidade de constituírnos doutra maneira.

O principal curso foi: "Axente dinamizador do medio mariño" de 300 horas (marzo-maio). Outros cursos complementarios foron:

- “Secretariado de dirección /auxiliar de protocolo para actos e eventos” 25 horas (maio-xuño)
- “Técnico en xestión de empresas turísticas” 25 horas (setembro)
- “Técnico en xestión de empresas” 25 horas (octubre)
- “Inglés .Iniciación básica” 50 horas (octubre)
- “Informática: Sistema operativo Office- Internet y correo electrónico” 50 horas
- “Curso on-line de formación estratéxica para a diversificación sostible do sector pesqueiro” 80 horas
- “Cociña de mariscos” 16 horas (agosto)

Guimatur é unha asociación que está formada por 19 compoñentes, das que 17 son mariscadoras e 2 redeiras. Está aberta a todas as mulleres que traballen no sector marítimo-pesqueiro de Cambados (bateeiras, armadoras, mariñeiras...)

Guimatur participou en numerosos eventos nacionais e internacionais, como:

- Intercambio coas comunidades pesqueiras de Irlanda, Noruega e Galicia dentro do proxecto europeo seawo-men.
- Proxecto Pro-Pesca, século XXI (Xornadas de Traballo de AECIPE) Ilhavo (Portugal)
- Congreso de Diversificación Pesqueira (CETMAR) Vigo
- Congreso Internacional sobre a presenza da muller en distintos sectores da sociedade actual no que participaron: Francia, Escocia, Irlanda e España.
- FITUR 2007 Madrid
- XORNADAS DE ECOTURISMO, Sanxenxo 2007

A iniciativa, a índa nos seus comezos, recibe un forte impulso coa concesión dun premio “INICIATIVAS EQUAL”, dotado con 6000 €, no marco do proxecto “XACEMENTOS DO VIÑO”. Outros premios foron:

- Premio arousán do ano 2205, concedido por lo Diario de Arousa
- Mención especial concedida por Fitur en colaboración coa revista Aire Libre no apartado de turismo cultural.

DESCRIPCIÓN DUNHA RUTA

A actividade é un turismo mariñeiro que consiste en mostrar o visitante a cultura e estilo de vida da xente do mar. Para eso realizamos rutas guiadas a pé con saída desde a caseta de información de Guimatur, situada o lado do Parador de Cambados. Dirixímonos pola costa do pobo, sempre ollando o mar, cara os bancos marisqueiros. Durante o camiño vamos explicando e mostrando o turista os muelles, embarcacións actuais e tradicionais, tipos de artes de pesca que se utilizan e as especies que capturan, a comercialización, as costumbres e tradicións de antaño, conserveiras, bateas, arquitectura popular como son: as casas mariñeiras, hórreos, cruceiros e lavadeiros; hasta chegar os bancos de marisqueo en donde con baixada a praia ven as mariscadoras traballando e explicaselle todo o proceso do marisqueo: desde como se capturan as especies, hasta a súa comercialización, como estamos organizadas, requisitos para ser mariscadora, controles que pasamos, os distintos traballos que realizamos ademais do marisqueo, etc. O finalizar a ruta obsequiamos os visitantes cunha bolsa feita con rede de pesca polas redeiras e que levan no seu interior cunchas das especies que nós extraemos e as máis características da zona para enseñarlles a coñecelas e diferencialas. Esta ruta pode complementar cunha visita a unha subasta de marisco na lonxa e a unha depuradora de mariscos. Isto é a grandes rasgos a actividade que realiza Guimatur. Tamén en colaboración coa Cofradía e con unha embarcación de pesca habilitada para o turismo naceu o proxecto “Cambados a beira do mar” no que se pode visitar unha exposición sobre o mundo do mar na Cofradía, e realizar unha excursión por la ría para ver como traballan os mariñeiros do mar de Arousa.

OBXETIVOS

- Promoción da cultura tradicional e artesanal mariñeira. O mar é un descoñecido para unha boa parte da sociedade e incluso para os nosos xóvenes, por eso é tan importante enseñarlles a valorala e coñecela porque son os que están chamados a ser o futuro no sector do mar.
- Dar a coñecer o noso traballo e os avances conseguidos. Sin perder a nosa identidade podese evolucionar e iso é o que intentamos transmitir. Sin perder o noso traballo artesanal, podemos utilizar os avances científicos e informáticos para avanzar, tanto no estudio das especies como do medio para conseguir unha maior produción e evitar a sobreexplotación.
- Revalorización do papel da muller no mundo do mar. A muller sempre tivo un papel marxinal no mundo do mar. O que pretendemos é que se reconozca o seu tesón e loita durante tantos anos.
- Promocionar os nosos produtos e riqueza gastronómica. Aumentar o seu valor aña-

dido, fomentando o coñecemento das especies comerciais, os produtos da pesca artesanal e marisqueo.

- Concienciación da impotencia do coidado e protección do Ecosistema sobre todo nos máis xovenes que son o futuro. Explicando que o medio ambiente é responsabilidade de todos e debemos aportar o noso gran de area. Non vale con pensar que os actos individuais non serven de nada, porque moitos actos individuais fan un gran acto e os grandes actos producen cambio
- Adquisición dunha antiga casa mariñeira para que poidan saborear os nosos produtos. Non pretendemos dar comida os visitantes sinon pequenas degustacións para que proben os nosos produtos e así poidan degustalos e quedarse coas ganas de tomalos nos moitos e bos restaurantes que hai na zona.

RETOS

- Recoñecemento do noso proxecto como unha actividade complementaria o marisqueo. É moi importante para nós que pesca recoñecerza o turismo mariñeiro como unha actividade complementaria o marisqueo. Pois aportaríanos moitas ventaxas como: a de recoñecer unha ruta como un día de traballo, co cual non pondríamos en perigo a renovación do permex de mariscadora, pois computaría como un día mais de traballo.
- Promocionar a actividade que realiza Guimatur entre as mariscadoras galegas. Cantas máis seamos máis presión podemos facer ante a administración. Ademais cada zona é diferente e ten as súas propias peculiaridades coas súas tradicións, recetas de cociña e incluso a forma de traballar que pode ser diferente co cual se enriquece máis a oferta de turismo mariñeiro.
- Apertura da agrupación a novas socias, mulleres do mundo do mar. Isto será posible si a actividade chega a ser rentable.
- Charlas informativas dirixidas a potenciar o papel da muller no mundo do mar. Darlle o valor xusto o seu traballo, pois a muller é a clave para manter a cohesión nas localidades e familias.
- Ampliación do noso proxecto con outras actividades relacionadas co mundo do mar. Para ofrecer os visitantes paquetes turísticos que fixeran máis interesante o turismo mariñeiro.
- Facer máis atractivo o mundo do mar as futuras xeracións con actividades como son Guimatur e pescaturismo.

PROMOCIONAR UN DESENVOLVEMENTO SUSTENTABLE

As nosas actividades, tanto de marisqueo como de Guimatur realízanse nun medio natural que é a enseada que forma na súa desembocadura o río Umia. Esta zona forma parte do Complexo Intermareal Umia-Grove, que é parada de aves migratorias, lagoas litorais e marismas. Este espazo está protexido por diversas figuras de protección:

- Zona de Especial Protección de Valores Naturais (Xunta de Galicia).
- Convenio Intermareal Ramsar para a protección de Humidais.
- Lugar de Importancia Comunitaria (LIC) da Rede Natura 2000 (Dir. Hábitas da U.E)
- Zona de Especial Protección para aves (ZEPA) dentro da Directiva Aves da U.E.

Convidada: Dña. Josefa Abal Domínguez
(Redeira e membro da asociación Guimatur)

Chámome Josefa e son de Cambados.

O meu oficio é o de “redeira”, ou tamén denominado “atadora”.

Despois de aprender este oficio dende moi cativa, ós catorce (14) anos, comencei a traballar no porto e, ás veces, en naves particulares, adicándome soamente ó arte de cerco. Co tempo fun alternando o traballo dos artes de cerco con outro tipo de artes (artes menores e tamén de arrastre). Foi máis tarte, cando para conciliar a familia, fun traballando na casa, e adicándome a todo tipo de artes menores coas que traballan nas Rias Baixas.

Logo asegureime, como autónoma.

Có fin de mellorar no meu traballo e lograr outro tipo de obxetivos participei en varios cursos de formación, como por exemplo: o de “formador de formadores”, o de “axente dinamizadora do Medio Mariño”, o de “informática”, etc. Nestos tiven a gran oportunidade de coñecer a outras compañeiras, coas que me relacionei, e entre as cales puidemos expoñer os problemas existentes e as dúbidas surxidas dentro da nosa profesión.

No ano 2003, contando con un grupo de dez (10) redeiras constituímos una asociación profesional de ámbito local.

En Setembro de 2004 creouse a Federación Galega de Redeiras Artesás denominada “O PEIRAO”, na cal nos integramos. Gracias a esta Federación participamos en diversos encontros celebrados en Santiago con redeiras de toda o litoral Galego. Deste xeito, expuxemos as problemáticas coas que todas nos atopamos, como son; a falta de traballo ou ás veces a acumulación deste, a diferenza de prezos, o intrusismo de persoas sen asegurar así como tamén de xubilados, etc.

Na actualidade as miñas inquietudes son especialmente, o relevo xeracional, e os anos de aprendizaxe e práctica que se precisan neste oficio para chegar a “atar” ben.

E para mín un orgullo poder adicarme a unha profesión que me gusta e que persoalmente pareceme moi “BONITA”.

Cando finalizo as miñas tarefas, e os barcos saen a faenar coas redes que eu fixen, e logo os mariñeiros capturan o peixe, isto cáusame unha grande satisfacción.

Sen redeiras, ¿con qué pescarían os nosos mariñeiros?

Ben é certo, que economicamente non se gaña moito, pero é un oficio libre para conciliar a familia (sobre todo no caso de ter nenos ou persoas maiores, etc), todo é organizarse. Son unha muller que me gusta ensinar a outras persoas os meus coñecementos profesionais coa ilusión de que este oficio artesanal non se perda.

Gracias,

JOSEFA ABAL DOMINGUEZ.

Convidada: Dna. Carmen Otero Reiriz
(Percebeira e armadora do Carolay)

Carmen Otero leva toda a súa vida mariscando percebe nas Illas de Ons e Onza. Dende que tiña 14 anos lembra acompañar os seus pais cando aínda non había un plan de explotación en Ons. A principios dos 90 naceu o Plan de Explotación do Percebe de Bueu, integrado por mariscador@s do Concello de Bueu, moitos deles da Illa de Ons. Carmen comezou entón a explotar o percebe dende a embarcación “Carolay”, agora nova e chamada “Nuevo Carolay” e patroneada polo seu fillo Jose. Foi presidenta da Agrupación de percebeiros durante varios anos.

INQUEDANZAS

A súa experiencia como percebeira é moi boa, é un oficio que lle gusta e polo que entregou a súa vida. Síntese como unha necesidade grande que a xubilación para os que exercen esta actividade de risco sexa aos 55 anos, pois é un oficio duro e moi exposto aos perigos do mar. Síntese en minoría fronte a unha profesión de homes, na que á muller non se ten en conta. Síntese como problemas o furtivismo, a comercialización e os precios.

1. Os problemas da información. O déficit de fontes históricas
2. O tratamento do tema polos historiadores/as
3. A evolución histórica da actividade industrial das mulleres

O carácter laboral das mulleres da costa era moi marcado, xa que se poñían ao fronte da familia e da explotación agraria en ausencia dos homes e participaban nas tarefas destes, incluso desplazándose a ferias e mercados para vender o peixe. En Galicia, onde a pesca e a súa transformación tiñan unha importancia grandes, elas eran esenciais nas economías de subsistencia, cultivaban a terra, facían e reparaban redes, preparaban o peixe para a súa conservación e venda e con frecuencia viuvos e solteiras pertencían ao gremio do mar. A pesca artesanal era moi familiar tanto na transmisión de saberes como na distribución do traballo. Tradicionalmente, a pesca tense considerado como una actividade de homes e a terra como escenario da actividade feminina, limitándose elas a recoller moluscos e crustáceos para consumo e para a vena -como as ostras, incluso para la Casa Real-, e á recollida de mariscos nos areais ou en pequenas lanchas de remo, ou á de algas e cunchas para abonar as terras de labor.

Pero Galicia era a mediados do século XVIII a primeira rexión pesqueira de España e as mulleres eran indispensables en moitas facetas da pesca. Fórono sobre todo na salgazón de peixe, esencial para que puidera venderse en puntos distantes; para eso úsanse técnicas moi rudimentarias, como o escochado, unha tarefa de baixa produtividade, a medio camiño entre o traballo doméstico e o extra-doméstico, que se simultaneaba coa venda do peixe e a confección e reparación de redes e, tamén un traballo estacional.

As mulleres da costa eran responsables da venda en fresco do peixe collido polos homes. Esperaban na praia a cegada dos barcos e o que no se vendía directamente na praia era levado por elas ata o interior. Por toda a costa se repetían as faenas femininas como as describe Lucas Labrada en 1804, de sur a Norte:

en Rianxo, más de cien mulleres de matriculados y terrestres de la villa se ejercitan en este ramo de industria en esta forma: unas al destino de lavar, preparar y componer

en cestas el peixe que ha de extraerse para fuera de la villa; otras en conducir por sí mismas y en cestas pequeñas el peixe menudo, como sardinas, panchoces, etc., a las parroquias o pueblos inmediatos, vendiéndolos por las aldeas, y aún llegando con él hasta la villa de Padrón que dista de aquí tres leguas. Las mulleres de Carril se ejercitan en el acopio y venta de mariscos, que pescan sus maridos, hermanos, hijos y familia, y suelen ir a vender alguna parte de ellos a la villa del Padrón y ciudad de Santiago especialmente en tiempos de cuaresma. Y en Santo Tomé do Mar se pescarán anualmente 4.000 millares de sardina, en cuya venta por las aldeas inmediatas se ejercitan las mulleres del pueblo, y asimismo en las hilazas para aparejos de pesca, lienzos y estopas del país.

A chegada a Galicia dos pescadores e comerciantes cataláns a partires de 1750-1769 supuxo cambios, xa que as súas innovacións deron pulo a un aumento das capturas e a o comercio de produtos da pesca. Eso fíxose grazas ao cambio técnico na recollida e conservación do peixe e a unha nova organización do traballo, o sistema doméstico, descoñecido en Galicia no sector da pesca, e o traballo asalariado para o sector conserveiro, que empregou man de obra masculina pero sobre todo, feminina, mulleres de pescadores que traballaban nos almacéns de salgazón, levando a sardiña dende os barcos. No novo sistema de salgar, elas espichaban e *envaretaban* o peixe, clasificaban, lavaban as varetas cargadas e estivaban nos envases. A industria de transformación de peixe predominante no século XIX foi a de salgazón da sardiña. Según Taboada Leal, médico do Gremio do Mar do porto de Vigo e o su distrito, a mediados de ese século

... durante la cosecha y salazón de la sardina, que suele durar de 6 a 8 meses, se ocupan sólo en las fábricas de este radio sobre unos 250 hombres y a lo menos unas 490 mulleres, sin contar los toneleros y algunos otros auxiliares. [...] personas dedicadas exclusivamente a las faenas interiores de la salazón y demás trabajos de las fábricas¹.

As redes de *xeito* foran un arte de fabricación familiar, feito polas mulleres da casa, pero ao industrializarse a salgazón, pasou a ser un traballo remunerado e casi sempre complementario das operarias das fábricas. Sempr baixo supervisión masculina.

¹ Narciso Tabeoda Leal, *Descripción topográfico-histórica* ...p. 35.

1

Fai xa anos, con motivo da Exposición Mundial de Lisboa, no ano 1998, tiven moito que ver cunha mostra que levaba por título *Os 98' ibéricos e o mar* na que se consideraba a repercusión da crise do 98 nas artes plásticas, pintura fundamentalmente. Nesa ocasión levamos a Lisboa dúas obras emblemáticas da pintura galega contemporánea: *A partida do emigrante* (1916) e *O regreso do indiano* do mesmo ano, de Alfonso Rodríguez. Castelao, Inda que teñen moito que ver co mar e a crise do 98, explicitamente –tan só explicitamente– non tanto ca muller, obxecto desta miña intervención. Mais é neste inicio de século XX, e a consecuencia desta crise, o momento no que os artistas miran cara un **mar** que poda definir un mundo de vida característico xunto cos seus homes e súas **mulleres**, un mundo xa sexa mediterráneo ou atlántico e que, adiantando conclusións, terá as veces unha mirada cosmopolita e urbana, outras, rural, pretendendo nos dous casos a definición dunha nova tradición. Por estes anos de comezos de século (XX) os artistas plásticos plantexan xa dúas grandes cuestións: a do nacionalismo e a da renovación das correntes estéticas. Este vai ser o marco da miña intervención.

2. Mediterráneo

Joan Maragall, nun artigo sobre a obra de Joaquín Sunyer, creía ver na súa obra a paisaxe “clar e catalá”, a alma colectiva catalana, a figura da **muller** como “carne da paisaxe” (Fig 1. *Mediterránea* (1910), de **Joaquim Sunyer** (1874-1956).

Nun entorno idílico e unha paisaxe armónica e equilibrada, a **muller** semella pertencer a ese lugar e habitálo en harmonía. O mar en calma e o espírito **mítico** do Mediterráneo alenta o cadro, e aí reside precisamente a súa forza, pois condensa o clasicismo *noucentista* do que *Mediterranea* é un exponente. O seu mediterraneísmo mira directamente ás imaxes de Matisse; non é xa catalanista sen mais, non está ligado á tradición catalana exclusivamente. Identidade, mas tamén modernidade.

Maternidade, de 1908 (1905-08) (Fig.2), do mesmo autor a mais de un hermosísimo lenzo, incorpora o tema da maternidade vinculada ao mar, suxerente, nostáxico e tremendo en ocasións, non eiquí. Pintado durante unha estadía en Sitges, na exposición de 1908, suscitou moita polémica e reaccións contrarias pola aparición do espido. Trátase dunha obra de grande forza expresiva a partires dunha técnica postimpresionista. O Mediterráneo e a maternidade xuntos, dous dos elementos que definirán a pintura *noucentista* catalana.

3

Pinazo e Sorolla en **Amanecer** (1898) e **Pescadora con su hijo** (1908) (Figs.3 y 4) respectivamente, aportan unha nova visión do **mar** Mediterráneo e a **muller** no marco da pintura valenciana. Trátase dun amanecer e u atardecer.

Ignacio **Pinazo** Camarlench (1849-1916), viaxa a Italia onde coñece a pintura dos *macchiaioli*, fundamenal na concepción da paisaxe. Un realismo iluninista que vai caracterizar a escola levantina do que o expoñente mais universal vai ser Joaquín **Sorolla**. “Para o verdadeiro artista non hay mais que luz... a forma non se concibe sen luz”, dí Pinazo. Na obra que temos diante, unhas **mulleres** contemplan o **mar**. Están no plano meio da composición, envoltas nunha densa atmósfera de luz e cor cos tons fríos e cálidos do momento – trátase dun *Amanecer*-. Recordan as figuras absortas de Friedrich, mas Pinazo non percura o simbólico, por contra é a realidade e os efectos da luz o que procura. Outra vez evocamos a estampa xaponesa, a pintura impresionista francesa ou os ilunimistas italiáns. Pinzeladas audaces nesta **marinha** de grandes dimensións, coma un friso. Pinazo desfaz contornos e funde as luces e as cores nun exercicio visual e luminoso cheo de modernidade.

Pescadora con su hijo, de 1908, de Joaquín **Sorolla** (1863-1923) constitúe o mellor exemplo de relacións entre a **muller** e o **mar** na pintura valenciana do século XX, e o grao de modernidade acadado. Unha humilde peixeira sostén a seu fillo á vez que protéxese do sol do atardecer nunca praia de Valencia. Desplazada cara un lado deixa un espacio valeiro animado por unha luz dorada e pola cor. A longa sombra da muller proxéctase en diagonal nunha composición na que as horizontais do espazo equilíbranse ca verticalidade das figuras. E unha representación naturista, cotidiana, mas non existe narratividade nin costumismo folklórico. Non apréciase preocupación social. Pódese falar de adscripción á escola naturista española, a que pasa por Velásquez ou Ribera. A muller está fortemente plantada no chan, posee monumentalidade e acada unha indiscutíbel identidade. A este seguirán moitos cadros de pescadoras valencianas.

4. Mar Cantábrico

Outra historia diferente acontece na pintura vasca, no norte, cara o mar Cantábrico. **En la terraza** (1886) de Adolfo Guiard y Larrauri (1860-1916) (Fig.3) fala da **muller e o mar** de xeito diferente. Un panorama aberto á luminosidade cantábrica da praia das Arenas. Unha cena de ocio burgués con mulleres e homes. A praia, salpicada de barracas e toldos a unha distancia prudente. Guiard opta por unha opción cosmopolita moderna fronte o tradicionalismo da pintura vasca e inicia a modernidade cunha pintura naturista e impresionista de raigame fancesa, próxima a Manet ou Degas. Non hay costumismo nas súas esceas cotidiáns. A Sociedade Bilbaína encarga a obra a Guiard recentemente regresado de París e o artista confecciona unha imaxe da sociedade burguesa do seu tempo, unha sociedade próspera pola actividade industrial e mercantil. A estampa xaponesa, a fotografía, e a plástica de Degas son perceptibles, tamén Manet cando pinta as cenas na praia de Boulogne. Mañífico é o bodegón do primeiro plano cortado ou o deseño do galgo que acompaña á muller. Unamuno, que non era precisamente un admirador da obra de Guiard valoraba o deseño iluminado dos seus lenzos..... Hay sabor local na pintura de Guiard, mas a mirada é cosmopolita e vai mais alá da anécdota. A pintura vasca moderna terá as bases na obra de Guiard, tamén en Darío de Regoyos.

En **Mujeres del mar** (1917) de **Gustavo de Maeztu** (1887-1947) e **Mariscando** (1896) de **Anselmo Guinea** (1854-1906) (Figs. 6 y 7) temos visións contrarias desta relación entre a **mar** e a **muller**. Na primeira obra catro mulleres –en realidade trátase dun arquetipo único- de costas á vila agardan a chegada das barcas a punto d sumerxirse na noite. Non semellan mulleres de pescadores, senón que móstranse como arquetipos da fortaleza e paciencia, de resistencia feminina calada, imponente e rotunda. E a espera fronte a mar. A igrexa e a ponte aparecen por tras. Formas arquitectónicas agrupadas ou solitarias. Conxunto emocional. **Mariscando** recrea unha actividade tradicional nun marco xeográfico que avanza cara o activismo industrializador e urbano. E unha testemuña do labor tradicional na ría do Nervión. Composición vertical nesta mostra da marisma ca silueta do monte Serantes no fondo. A mensaxe de Anselmo Guinea é a daqueles que, conscientes de cómo y dónde está a vida social moderna, e económica, non queren mirar de fronte as novas pautas de modernidade, inda mais, escapa delas. Aquí estase a dar unha pervivencia da tradición indudable.

5. O Atlántico nas dúas beiras

Chegamos ó Atlántico, á **plástica galega**. Un tríptico do pontevedrés Carlos **Sobrino Buhigas** (1885-1978), de 1931 (Fig. 8) non deixa de ser expoñente do costumismo e práctica rexionalista. A percura da identidade de Galicia frena, inda nos anos 30 as posibilidades

de incorporación á modernidade. A sustancialización da terra e do pobo, neste caso, teñen unha interpretación conservadora e convencional, aspecto superado nunha escea semellante **Pescadores** (1973) de **Manuel Colmeiro** (1901-1999), un dos renovadores galegos que recorre a esa especie de ausencia de faccións nas figuras como recurso de modernidade fronte á práctica rexionalista (fig.9) e que voltamos atopar en **Recuerdo** do pintor de Lalín (Fig.9) no que ese **mar** que se divisa na distancia, é un Atlántico cambiante e cheo de brétema, o que separa a América de Galicia, e que aparece sublimado nesta representación alegórica e simbólica que non fai falla explicar. O chamado “ciclo azul” en Colmeiro ten como protagonistas ás mulleres: **as mulleres que esperan, as peixeiras, o espido femenino na praia ou o mar**. Trátase, as veces, de figuras compactas, ensimisadas e coloreadas de un azul intenso ou brancos velados.

A través de dúas obras de **Carlos Maside** (1897-1958) renovador por antonomasia da pintura galega, **Escena do Berbés**, de 1937 e **Peixeira (1952)** (Figs. 10-11) pódese estudar a transformación daquela chamada “estética do granito” nunhas figuras que mesmo semellan esculturas, cara unha pintura mais preocupada pola cor, lineal e vangardista.

Si Maside sufriu o exilio aquí, na súa terra, **Luís Seoane** (1910-1979) tivo que atravesar o mar cara ó exilio exterior. En 1943 pintaba un pequeno óleo sobre cartón **Desnudo na praia** (Fig.12) no que o espido de **muller** confúndese e mesmo fúndese co **mar**. O seu contorno é unha onda mais e non se sabe onde comenza a praia, a figura ou o mar. Seoane investiga cómo facer “pintura galega” de vangarda. E a mesma fusión da muller ca natureza que Sunyer experimentaba en **Mediterránea**. Logo pintaría **Torso desnudo nunca pena na praia**, con ese ollos picasianos que miran a lonxanía e mais tarde **A ofrenda** (1950) onde cambia de rexistros. Mas sempre **o mar e a muller nunca estreita convivea**.

6

No ano 1927 unha muller pioneira e transgresora pintaba unha obra sorprendente da que conservamos un gravado **La ciclista** (Fig.13) A muller chamábase Ana Mª González Mallo, **Maruja Mallo** (1902-1995). A retratada é Concha Méndez, a noiva invisible de Buñuel, o uso da bicicleta nos anos 20, unha especie de manifesto feminista. Unha muchacha actual, dinámica, deportista e vangardista pasea en bicicleta na praia. Dez anos mais tarde, alén do mar, en 1937, Maruja Mallo comenza un longo exilio americano e o seu cadro primeiro vai ser **Arquitectura humana** (Fig.14). “...una nueva sociedad se impone, una nueva humanidad, un nuevo tipo físico...nuevas formas, nuevas palabras. Os recordos de Galiza mistúranse nas playas arxentinas ó outro lado do **mar** e océano. As facción do rostro protagonista e os aparellos a modo de tocado transforman a **muller** nun ser entre o feminino e o masculino. Alzado nas súas mans amosa un pez plateado a modo de ofrenda. ...

CURTOMETRAXE

"O PREZO DA DOTE"

Director: D. Chus Domínguez. Ano 2003 (Duración: 20 min.) inspirada nun poema de Chus Pato que presenta a Galicia como un sentimento.

Chus Domínguez (Documentalista Leonés)

Realizador audiovisual. Fundador del colectivo audiovisual *"Piensan las manos"*, ha centrado su trabajo, siempre dentro de la no ficción, en la creación de cinepoemas, así como en la traslación de procesos de creación artística al campo audiovisual. Ha obtenido numerosos premios.

"O prezo da dote", *"O tempo dos bullós"*, *"No ámbito do Cauca"*, *"Leku, Leku"* o *"Carea careando"* son algunas de sus muchas obras memorables. Es uno de los grandes valores del cine fronterizo español cuya mirada está puesta más allá de los convencionalismos.

MESA REDONDA

EXPERIENCIAS. INTRODUCCIÓN Ó PAPEL DA MULLER NOS POSTOS DIRECTIVOS. OS ROLES LABORAIS DA MULLER E A CONCILIACIÓN FAMILIAR. XERENTES DE EMPRESAS CONSERVEIRAS

Cordinadora: Dna. Encarna Álvarez García
(Vicepresidenta da CEP (Confederación de Empresarias de Pontevedra))

Ser mujer y hablar de la mujer que desarrolla su actividad laboral en el sector pesquero es para mí un orgullo, porque efectivamente se trata de mujeres con nombre propio, singulares, mujeres con mayúsculas.

El sector del mar tiene en las mujeres a unas actrices fundamentales, estrellas de la escena con corazón e inmensa garra, que se integran como parte fundamental de la cadena de valor de una comunidad, representando una importantísima porción de la actividad y el desarrollo de nuestra sociedad.

Como vicepresidenta de la CEP y como trabajadora autónoma que soy, no puedo dejar de admirar a esas mujeres del mar, rocosas y determinadas, que desempeñan tareas que requieren coraje y constancia, responsables antes, durante y después, de buena parte de nuestro progreso social, que con su desempeño sacan a flote a sus familias de manera casi heroica en las que tenemos que destacar de manera especial, las que llevan puestos de dirección y son gerentes conserveras

Pensemos en estas mujeres tan importantes y en aquellas que trabajan en las factorías conserveras, que se han convertido por derecho propio en símbolo de tantas urbes, entre ellas la nuestra, donde las vemos entrando y saliendo de sus lugares de trabajo con sus trajes de faena, departiendo entre sí algunas, otras caminando y reflexionando a la vez, configurando una estampa social entrañable que da identidad a pueblos y ciudades.

Qué decir de las animosas y luchadoras vendedoras que derrochan ingenio y cercanía en los puestos de nuestras plazas, donde cada día ofrecen sus productos frescos con cariño y amabilidad, formando parte de un engranaje productivo y económico, pero también de nuestras vidas y de ese paisaje cotidiano en el que, en muchos casos, nos acogemos y amparamos.

También me gustaría dejar evidencia de mi respeto y admiración por el trabajo de las marisqueras, mujeres que se integran en paisaje como un elemento más del mismo, en perfecta armonía con la naturaleza. Si hablas con ellas, muchas son las que reconocen que no saben vivir sin esa vida, que para ellas el aire libre y el mar, el ruido de las mareas y el olor

de esos espacios infinitos de belleza, le entregan un sentimiento de libertad del que les resultaría imposible prescindir. Su provenir y el de los suyos está atado, dulcemente atado, a ese trabajo, que por otra parte es duro, es exigente, pero al que le han convertido en pieza especial de su filosofía existencial. Es mucho más que un trabajo.

Las mujeres del mar, estas mujeres con nombre propio, tampoco están desprovistas de solidaridad e imaginación. Su capacidad de adaptación está a prueba de bomba. Pensemos por ejemplo, en la respuesta a desastres naturales no muy distantes en el tiempo, y analicemos la fantástica garra con la que el sector pesquero y marisquero las ha afrontado, en una lucha sin cuartel que siempre acaban ganando. O pensemos, también, en las creativas ideas para compensar bajadas de ingresos, como cuando decidieron poner en marcha excursiones guiadas para turistas donde les enseñaron su mundo, su trabajo, su arte, su gastronomía, su cultura y su estética, en definitiva.

Las mujeres del mar son, como bien reza el programa, “mujeres con nome propio”; un eslabón económico y social insustituible, que generan riqueza a la vez que sustancian el alma de tantos rincones. Fueron, son y deben seguir siendo, fuente de identidad y ejemplo de fortaleza y determinación para todos nosotros.

Convidada: Dña. Guadalupe Murillo Solís
(Xerente da empresa Conserveira Alfonso García López - Pescamar)

Guadalupe Murillo Solís, nacida en Pontevedra hace 39 años, es licenciada en Derecho por la Universidad Complutense de Madrid. Master en Asesoría Fiscal por San Pablo CEU de Madrid. Diplomada en Derecho Comunitario por la Universidad Complutense de Madrid y Especialista en Derecho Sanitario por la Universidad de A Coruña y en Derecho Tributario por la Universidad de Santiago de Compostela. También tiene el título de Inglés por la Escuela Oficial de Idiomas y el de Suficiencia Investigadora por la Universidad de Santiago de Compostela.

En su trayectoria profesional ha pasado por los más diversos ámbitos, desde la Universidad, impartiendo clases en la Universidad de Santiago de Compostela, al fútbol, siendo Vocal de la Junta Directiva del Pontevedra C.F en el año 2001, llegando a la vicepresidencia del Pontevedra C.F en el 2002, en la actualidad es Vicepresidenta Económica de la Sociedad Deportiva Teucro. En el terreno empresarial, es Directora General de PESCAMAR desde el año 2003, asumiendo la dirección de un grupo empresarial de más de 400 empleados con tan solo 32 años. En el año 2007 llega al mundo de la política, como Concejala del Partido Popular en el Ayuntamiento de Pontevedra, convirtiéndose además en tesorera del Partido Popular del Ayuntamiento de Pontevedra y siendo en la actualidad Portavoz Adjunta del Grupo Municipal en el Partido Popular de Pontevedra.

CÓMO HE LLEGADO A UN PUESTO DIRECTIVO

Hoy nos encontramos aquí para hablar del papel de la mujer en el sector pesquero y conservero y de cómo con nuestra experiencia, se hace visible el papel directivo de la mujer en la sociedad actual. Las mujeres que tenemos la suerte de estar sentadas hoy en esta mesa, podemos decir con orgullo que somos unas privilegiadas. Todas nosotras ocupamos cargos de relevancia en las empresas en las que trabajamos, algunas de vosotras incluso como propias fundadoras de las mismas. En mi caso personal, he de reconocer que soy una mujer afortunada. He tenido la suerte de nacer en una familia fabulosa, la oportunidad de crecer con el cariño, la educación y el apoyo de unos padres formidables, que han permitido tanto a mis hermanos como a mí la posibilidad de acceder a una muy buena formación, sin importar nuestro género. Estos factores me han ayudado mucho, pero no servirían de nada sin el esfuerzo necesario para desempeñar un puesto de responsabilidad. Yo lo he hecho de este modo, intentando aprender todo lo que he podido en cada ámbito en el que me ha tocado desarrollarme, dando todo en cada momento, con mucho esfuerzo, mucha dedicación y muchas horas invertidas. Es cierto de todos modos que, tal y como señalaba, la suerte ha jugado un papel importante en mi vida. Todos los jefes masculinos que he tenido, me han dado la oportunidad de demostrar mi valía. En puestos cercanos a la dirección, contar con personas que te permitan desarrollarte y demostrar de lo que eres capaz es fundamental, para ambos géneros.

Actualmente dirijo una empresa en la que más de 70% de la plantilla son mujeres. Dentro de ella cuento con mujeres desempeñando cargos de alta responsabilidad y la única forma de llegar a éstos es con mucho esfuerzo y un buen curriculum, el género no importa. En el deporte, otro de los ámbitos de mi vida profesional, en tan solo un año logré ascender de vocal de la junta directiva del Pontevedra C.F. a Vicepresidenta de Club, con mucho esfuerzo y trabajo. Este es un ejemplo claro de que en la vida para llegar a algo hay que quererlo y trabajarlo. Incluso en un mundo eminentemente masculino como el del fútbol, es posible. Más veces de lo que pensamos querer es poder.

OPINIÓN ACERCA DE LA MUJER EN EL MUNDO LABORAL

En el mundo de la pesca, concretamente en el sector conservero, la mujer tiene un valor determinante. Las cifras revelan que la amplia mayoría de los empleos generados en el sector conservero son femeninos. Con todo esto, no dejo de sorprenderme de que en el año 2009, todavía las mujeres tengamos que reivindicar derechos como la igualdad de salario por el mismo trabajo desempeñado que un hombre. En estos momentos, en los que hay Conselleiras en Galicia, Ministras en el Gobierno de España, Presidentas en países del mundo occidental y de grandes multinacionales¹, parece algo anacrónico que tengamos

que seguir luchando por los derechos de las personas, y sin embargo es así. Tal y como han publicado recientemente importantes sociólogas de nuestro país², muchos frenos de las mujeres tienen su origen en la educación y en el ámbito familiar. Durante los primeros años de la vida de una mujer, ésta se forma un conjunto de mensajes por lo que ha visto, sentido y escuchado. Esas pautas son determinantes para la construcción de la identidad social, y de ahí vienen comportamientos tan intrínsecamente arraigados como la perfección y el hábito de tenerlo todo bajo control. Por eso es tan importante en nuestro tiempo una buena educación basada en la igualdad. En el caso de las mujeres directivas, éstas conceden mucha importancia al equilibrio de sus vidas, profesional y personal, por lo que una mala gestión de ambas hace que se pongan límites profesionales, y ésta es la causa de que rebajen sus expectativas profesionales para poder compaginar trabajo y vida laboral. Aunque en el año 2009 las mujeres estamos muy formadas y demostramos día a día que somos capaces desempeñar perfectamente un papel directivo. Desde aquí debemos reclamar un trato igualitario para todas las personas, sean hombres o mujeres, y una retribución económica según su valía profesional. Según mi experiencia en la actualidad una mujer tiene todas las capacidades y oportunidades que un hombre. Además gracias a ser mujeres contamos con la intuición femenina, una gran arma de la que los hombres carecen.

SUGERENCIA PERSONAL DESDE LA EXPERIENCIA

Es necesario tener siempre presente el papel de las numerosas mujeres que en el pasado han posibilitado que hoy en día personas como nosotras estemos aquí y sin las que no seríamos lo que somos, mi más sincero agradecimiento y reconocimiento a todas ellas. Por ellas y por nosotras mismas, tengo la certeza de que toda mujer que quiera puede llegar a lo más alto, cuenta con las mismas armas y está en el momento apropiado para hacerlo. Por otra parte está demostrado por sociólogos que hay características propias de la condición femenina que ofrecen ventajas diferenciales frente a las que son propias de los varones. Por ejemplo, nosotras dedicamos más tiempo a la reflexión y a la comunicación con los compañeros/as de trabajo, favoreciendo el trabajo en equipo y las mujeres, a diferencia de los hombres, no perdemos de vista la perspectiva del largo plazo.

El mejor consejo que puedo dar a cualquier mujer es que desde mi experiencia, es imprescindible poner toda la pasión por el trabajo realizado, honestidad en la realización del mismo, mucho trabajo y un planteamiento claro y firme de los objetivos que se persiguen.

¹ Indra Nooyi, Presidenta de PEPSI CO.

² Alicia Kaufman, Catedrática de Sociología de la Universidad de Alcalá de Henares.

EXPERIENCIAS. INTRODUCCIÓN Ó PAPEL DA MULLER NOS POSTOS DIRECTIVOS.
OS ROLES LABORAIS DA MULLER E A CONCILIACIÓN FAMILIAR.
XERENTES DE EMPRESAS CONSERVEIRAS

Convidada: Dna. Marta Calvo García Benavides
(Xerente da Conserveira Calvo)

MI EXPERIENCIA PERSONAL

- Mis recuerdos de niña, están muy vinculados a la pesca del atún.
- Mi padre era armador las 24 horas del día.
- Mi madre siempre estuvo en casa con nosotros.
- Con 25 años me embarque en un atunero, formación profesional y personal.
- Hasta 1999 vinculada con la flota del grupo Calvo.
- A partir de 1999, compra y venta de atún, mas vinculada con la conserva.

PAPEL DE LA MUJER EN LOS PUESTOS DIRECTIVOS / ROLES LABORALES

- Escasez de mujeres en puestos directivos.
- Prejuicio social → Amenaza clara al sexo opuesto.
- Virtudes y capacitaciones de la mujer → Rompen roles establecidos
- Roles establecidos → Poca oportunidad a la mujer.
- Prejuicio social → Amenaza clara al sexo opuesto.
- Agilidad, Claridad, concisión, concreción, rapidez → Amenaza del directivo masculino.

CONCILIACION FAMILIAR

- Mayor amenaza de la mujer trabajadora es la propia mujer.
- Puestos directivos implican:
- Más responsabilidad → Se asume con compromiso
- Más compromiso → Se asume como un reto
- Más horario laboral fuera de casa → Se asume con resignación
- Menos dedicación a la familia → Pesa sobre nosotras mismas

MESA REDONDA

EXPERIENCIAS. INTRODUCCIÓN Ó PAPEL DA MULLER NOS POSTOS DIRECTIVOS.
OS ROLES LABORAIS DA MULLER E A CONCILIACIÓN FAMILIAR.
XERENTES DE EMPRESAS CONSERVEIRAS

Convidada: Dna. Rosa Lafuente Lestón
(Xerente da empresa Conservera Gallega)

CURRICULUM

- Licenciada en Farmacia por la Universidad Complutense de Santiago de Compostela.
- Curso de Análisis Bromatológicos
- Magíster en Ciencia y Tecnología de Conservación productos de la Pesca.

PONENCIA

- Origen e historia de Conservera Gallega.
- Inicios al frente de una empresa familiar y artesanal.
- Situación actual de la empresa.

Villanueva de Arosa, 29 de Octubre de 2009

MESA REDONDA

EXPERIENCIAS. INTRODUCCIÓN Ó PAPEL DA MULLER NOS POSTOS DIRECTIVOS. OS ROLES LABORAIS DA MULLER E A CONCILIACIÓN FAMILIAR. XERENTES DE EMPRESAS CONSERVEIRAS

Dña. Nely Gonzalez Concheiro

(Xerente e Directora de Calidade da Conserveira Ramon Peña)

Estudió enfermería y gerontología, especializándose en gerontología social, estando colegiada como ambas cosas, pero por circunstancias se vio fundando Conservas Ramon Peña en 1993, desde siempre ejerció el cargo de Directora de Calidad obteniendo el certificado de auditora interna, creando los productos, salsas, etc. En diciembre 2001 obtuvieron la certificación ISO 9001-2000 y este año 2009 el certificado "Pesca de Rías ¿de onde se non?" que garantiza la procedencia del producto gallego

PREMIOS

- Año 2007 premios EVA a la empresaria gastronómica
- Año 2007 premio de la Academia Española de Gastronomía "Marqués de Busianos" a la proyección internacional del producto.

Entidade Organizadora:

Entidades Patrocinadoras:

Entidades Colaboradoras:

